

BUKET UZUNER

Deneme

KIZ Neşesi

Bir Hayatta Kalma ve
Direniş Gücü Olarak



Bir gün bir şey söyledim ve BU sözüm yazdığım kitaplardan daha çok bilindi, benim adımdan daha çok tanındı, Türkiye'ye yayıldı: **Kız Neşesi!**

Liseli kızların, her yaştan kadın öğretmenin, ev kadınının, çiftçi kadının, büyükannenin, torunun ve annenin BU sözümü bağrına basmasındaki coşku, işte tam da benim o iki sözcüğe sığdırdığım, varlığı insanlığın başlangıcından beri bilinen ama adı özellikle silinmiş, saklanmış, unutturulmuş o büyük enerjinin, o eşsiz gücün ve o muhteşem ayrıcalığın kendisiydi. BU, *kız neşesi*'nin ta kendisiydi.

Kız neşesi, candır; dünyanın kuru, ateşidir, insan uygarlığının hâlâ devam etmesini sağlayan enerjinin ve gücün, şefkat ve merhametin kaynağıdır.

Kadınlar olmadan ne insanlık ne de insan uygarlığı var olabilirdi; olamaz da. BU yüzden *kız neşesi* sadece kadınlara değil, erkeklere de büyük bir armağandır.

Kadın yoksa erkek olamaz; kadının ezildiği, öldürüldüğü, haklarının kısıtlandığı bir dünyada uygarlık ve huzur olamaz, zaten hiç olmadı.

*

Buket Uzuner, BU kitabında, "Sevgili Kadınlar, **Kız Neşesi** adlı BU yaşam enerjinizi babalarınızın, kocalarınızın, ağabeylerinizin, hatta oğullarınızın bile öldürmesine sakın izin vermeyin! O sizin yaşam garantinizdir, hayatınıza herkes gelir ve gider ama o enerji, o güç sizde kaldığı sürece hayatta kalırsınız," diyor.

EVEREST

www.everestyayinlari.com

[f/everestyayinlari](https://www.facebook.com/everestyayinlari)

[X/everestkitap](https://www.instagram.com/everestkitap)

[@everestyayinlari](https://www.instagram.com/everestyayinlari)



BUKET UZUNER

Romancı, öykücü ve gezi yazarı Buket Uzuner, 3 Ekim Pazartesi günü Ankara'da doğdu. Hacettepe Üniversitesi, (Norveç) Bergen Üniversitesi, (ABD) Michigan Üniversitesi'nde biyoloji ve çevrebilim eğitimi aldı. (Finlandiya) Tampere Teknik Üniversitesi ve ODTÜ'de araştırmacı olarak çalıştı, ders anlattı. Romanları 10 dile çevrilen Buket Uzuner, 1996 yılında (ABD) Iowa Üniversitesi'nin (IWP) onur üyesi olmuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Kuruluş yılında Türkiye üniversiteleri, basını, meslek kuruluşları ve 81 ilin valiliklerinden oluşturulan jürinin oylarıyla '*Cumhuriyetin 75 İz Bırakan Kadını*'ndan biri seçilmiş, 2004 yılında da ODTÜ senatosu tarafından takdir belgesiyle onurlandırılmıştır. Yazar, yayımlanışından 34 yıl sonra sansürlenmiş *Aydın En Çıplak Günü* adlı kitabı nedeniyle Türkiye Yayıncılar Birliği tarafından 2020 '*Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü*'yle desteklenmiştir.

Buket Uzuner, 21. yüzyılın önemli sorunu '*iklim değişikliği*'ni merkeze aldığı "*Tabiat Dörtlemesi*" *Su*, *Toprak*, *Hava* ve *Ateş* romanlarında, kadim inanç ve geleneklerimizde şimdi unutulmuş 'tabiata saygılı insan' modelini günümüze taşıyarak modern bir Türkiye Mitolojisi kurmayı amaçlamaktadır.

Kuzey Sahra Afrikası, Kuzey Amerika, Kuzey Avrupa'da tren, Okyanusya ve Galapagos'ta deniz seyahatleri yapan Buket Uzuner, İstanbul'da yaşamaktadır.

Buket Uzuner'in Türkiye'de yayımlanmış kitapları

Roman: *İki Yeşil Susamuru*, *Anneleri*, *Babaları*, *Sevgilileri ve Diğerleri* (1991), *Balık İzlerinin Sesi* (1993 Yunus Nadi Roman Ödülü) (1992), *Kumral Ada-Mavi Tuna* (1998 İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Ödülü) (1997), *Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu* (2001), *İstanbullular* (2007), *Tabiat Dörtlemesi: Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* (2012), *Toprak* (2015), *Hava* (2018), *Ateş* (2023).

Öykü: *Benim Adım Mayıs* (1986), *Aydın En Çıplak Günü* (1988), *Güneş Yiyen Çingene* (1989), *Karayel Hüzünü* (1993), *Şairler Şehri* (1994), *Şiirin Kızkardeşi Öykü* (2003), *Yolda* (2009), *50 Yılın Toplu Öyküleri* (2025)

Gezi: *Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları* (1989), *Şehir Romantizminin Günlüğü* (1998), *New York Seyir Defteri* (2000)

Otobiyografi: *Gümüş Yaz*, *Gümüş Kız* (2002)

Deneme: *Selin ve Cem'le Yolculuklar* (2004)*, *Benim Adım İstanbul* (2011)

Çizgi Roman: *İstanbullular* (Ayşe Nur Ataysoy çizgileriyle, 2011)

Resimli Hikâyeler:**Bir Yılbaşı Hikâyesi* (2014), *Ah Bir Kedi Olsam* (2017)



BUKET UZUNER

Bir Hayatta Kalma ve Direniş Gücü Olarak

KIZ NEŞESİ

Düzenleme

Ny.ozlem

Yayın No 2916
Türkçe Edebiyat 1180

Bir Hayatta Kalma ve Direniş Gücü Olarak
Kız Neçesi
Buket Uzuner

Editör: Beyza Ertem
Düzeltilmen: Simge Özçevik
Kapak Tasarımı: Hamdi Akçay
Sayfa Tasarımı: Simge Sunar

© 2026, Everest Yayınları
Kaynak belirtilerek yapılacak kısa alıntılar dışında
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Baskı: Mart 2026

ISBN 978-625-369-600-9
ISBN 978-625-369-601-6 (ciltli)
Sertifika No: 43949

Baskı ve Cilt: Melisa Marbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftelhavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.facebook.com/everestyayinlari
www.x.com/everestkitap
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

Bir Hayatta Kalma ve Direniş Gücü Olarak

KIZ NEŞESİ

Kız Neşesi'ni, Lilith ve Havva'dan beri dünyanın tüm kadınlarına miras bırakan her dilden, her inançtan ve her milletten ninelerimize, annelerimize, hala ve teyzelerimizle; bizim de onlara miras bırakacağımız kızlarımıza, gelinlerimize, kız torunlarımıza, kız öğrencilerimize ve tabii her millet ve dilden kız kardeşlerimize armağan ediyorum.

Hayatımdaki her umutsuzluğum ve yenilgimde çocukluğumdan itibaren, bana daima güç ve neşe veren –ve verecek olan– **annem Rabia Özar Uzuner ile Afife Anar Özselçuk Teyzemize** alkışlarımı sunuyorum.

Ve artık büyük gururla biliyorum ki,
Ben annemin kızıyım!

Tabiatın, insan türünün devamı için hemen her koşulda hayatta kalma, zorluklara dayanma ve baskılara direniş gücü olarak kadınlara armağan ettiği o cıvıl cıvıl, rengârenk ve yenilmez enerjiye **Kız Neşesi** adını koydum.

Kız Neşesi, insan uygarlığının hâlâ devam etmesini sağlayan enerjinin ve gücün, şefkat ve merhametin kaynağıdır.

Kadınlar olmadan ne insanlık ne de insan uygarlığı var olabilirdi; olamaz da. BU yüzden *kız neşesi* sadece kadınlara değil, erkeklere de büyük bir armağandır.

BU kitap, kadınlara, insan türünü devam ettirmeleri için hayatta kalma ve direniş gücü olarak bahşedilen *kız neşesi*'nden hiçbir nedenle vazgeçmemeleri ve bunu her fırsatta kutlamalarını hatırlatmak için olduğu kadar; kadınların da insan hakları olduğunu kalben, zihnen ve vicdanen kabul edebilen bütün oğlan çocukları ve erkekleri, *kız neşesi*'ni biz kadınlarla birlikte kutlamaya çağırmak için de bir davetiye olarak yazıldı.



1

ÖNSÖZ

Kadınların önce kendilerinin, sonra insanlığın hayatta kalmasını sağlayan, üstelik her türlü yoksulluk ve yoksunluk, baskı ve şiddete rağmen binlerce yıldır ışığını hiç yitirmeyen o mucizevi güç ve cesaretlerinin kaynağı “dişil enerji”ye benden önce başka adlar veren olmuştur, sonra da olacaktır. Fakat BU bence tam *kız neşesi*’dir.

Dünyada insanlar var olduğu sürece hep olmuş ve olacak BU muhteşem enerjinin, türün devamını sürdürdükleri için sadece kadınlara bahşedilmesi, bilimin icadından önce suya, toprağa ve havaya yakıştırılan dişil öğelerle, bilimin özellikle yüzyılımızda geldiği noktadaysa hormonlarla açıklanmaya devam ediyor. Aslında mitoloji ve bilimden çok önce, ta en başından beri kadınlar ve erkekler varoluşlarıyla ilgili BU önemli gerçeği çoktan anlamışlardı: *Kız neşesi* olmasaydı, insan türü çoktan yok olurdu.

BU yüzden *kız neşesi* sadece kadınlara değil, aslında erkeklere de büyük bir armağandır.

Erkeklerin ninelerinden, annelerinden, kız kardeşlerinden, sevgilileri, karıları, kızları ve kız torunlarından taşan BU mucizevi yaşam enerjisi onlar için DE bir hayatta kalma sigortasıdır. Çünkü kadınlar olmadan ne insanlık ne de insan uygarlığı olur(du).

Bana “Kız Neşesi” adlı bir kitap yazmam için ilham ve kaynak olan birçok etken bulunuyor. Bunlardan en önemlisi, kendi hayatında yaşadığı çok büyük bir felaket sonucu öksüz ve yetim büyümesine rağmen, çocukluğumuzdan beri bana ve kardeşime, tabiatın içindeki tüm canlılarla beraber biz insanlara verilmiş büyük bir armağan ve sonsuz sevinç kaynağı olduğunu her gün, evet, her gün, hiç usanmadan masallarla, şarkılarla, öykülerle anlatan, örneklerle gösteren, kitaplardan okuyan, yemek tarifleri ve adlarıyla, deyim ve atasözleriyle her şeyin ve her kişinin bir hikâyesi olduğunu öğreten annemdir.

Elbette herkesin annesi çok özeldir ve çocuklarının üzerine titrer, diye düşünen ben de BU yüzden herkesin annesinin küçük kızlarına gökteki yıldızların adlarını öğrettiğini, Sait Faik’in tabiatın otları, ağaçları, eşek ve kuşlarıyla “Hişt! Hişt!” diye konuştuğu öyküsünü okuduğunu, burnunu çirkin bulduğunda, onu burnunun yüzüne kişilik katarak güzelleştirdiğine ikna ettiğini, başarısızlık ve kıskançlık yaşadığında başarılı olduğu konuları hatırlattığını, her şeyin ters gittiği günlerde güneşin parlaması, ağacın çiçek açması, ayın hilal doğması, bebek kedilerin yemek artıklarıyla beslenmesiyle mutlu olunabileceğini gösterip kanıtladığını sanıyordum. Fakat öyle değilmiş. Bütün annelerin, hatta bütün insanların iyi olmadığını ben de herkes gibi acı deneyimlerle anladım.

O zaman anne konusunda çok şanslı olduğumu anladım ve ben de oğluma öyle bir anne olmaya çalıştım. Bunu başarıp başaramadığıma ancak o karar verebilir fakat gerçekten ve iyi niyetle çok uğraştığımı ondan da saklayamam.

Annem bana onunla aynı evde yaşadığım, hayatımın ilk 21 yılı boyunca hiç ama hiç üşenmeden ve büyük bir heyecanla hayatın anlamının, aşureden imambayıldıya, hünkârbeğendiden tirite yemeklerin; sumrudan turnaya, leylekten bülbüle kuşların; kekikten tarçına, karanfilden karabibere baharatların; Karaca-oğlan'dan Pir Sultan'a, Shakespeare'den Tevfik Fikret'e, Halide Edib Adıvar'dan Attilâ İlhan'a sözün; Mevlüt'ten Yunus Emre ilahilerine sesin; *Çalılıkusu*'ndan *Küçük Kadınlar*'a, *Sinekli Bakkal*'dan *Sefiller*'e edebiyatın; *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'tan *Aya Yolculuk*'a fantastik kurgunun; Gene Kelly'den Fred Astaire'e, Rita Hayworth'tan Huysuz Virgin'e dansın; Münir Nureddin Selçuk'tan Safiye Ayla'ya, Zeki Müren'den Barış Manço'ya, Emel Sayın'a şarkıların; *Carmen*'den *La Traviata*'ya operanın, (babasının Sanayî-i Nefise Okulu-Güzel Sanatlar'dan hocası) Osman Hamdi Bey'den Bedri Rahmi'ye, Nuri İyem'den Picasso'ya resmin; Ara Güler'le ise fotoğrafın, adlarının arkasındaki hikâyelerde gizli olduğunu anlattı durdu. Yaşamın tabiatı taklit eden insan zekâsıyla ortaya çıkardığı sanat ve kültür ancak tabiatla beraber yaşanınca anlamlı ve neşeli bir yolculuğa dönüşebiliyordu. Bunları, tam olarak BU cümlelerle böyle anlatmıyor ama böyle anlamam için didiniyordu; benim ilgiyle dinleyip de ilkokuldan itibaren BU bilgilerle hava attığımı (!) öğretmenlerin şikâyetleriyle öğrendikçe bana gözlerinin içinde bal rengi ışıltılarla bakıp seviniyordu. Adını koymadan kızına *kız neşesi*

tohumu atmıştı, bunu anlamıştı annem, gözü açık ayrılmadı dünyamızdan.

Cumhuriyet'in, öksüz ve yetim kızlarını her biri dünya çapında eğitim veren devlet okullarında parasız yatılı okuttuğu 1939-1955 yılları arasında aldığı eğitim kadar, annemin meraklı ve ilgili kişiliğiyle aslında içinde *kız neşesi* tohumuyla doğduğunun ben ancak 40 yaşlarımda farkına vardım. Yaşadığı felakete ve büyük yalnızlıklara rağmen içindeki umut ve neşenin hiç eksilmemesinin asıl nedeni buydu. Çocuklarına BU neşeyi vermeden ölmeyecekti. Öyle de yaptı.

Şimdi “**Kız Neşesi**” kitabına BU önsözü yazarken, annemin benim içimdeki *kız neşesi* ağacını her gün hiç üşenmeden suladığını, köklerinin sağlamlığını kontrol ederken, belki de 8 yaşında başlayan öksüzlük ve yetimlik hüznünü bizden saklamak için neşeyle boyamış olabileceğini düşünüyorum.

Evet, eğer böyle çok özel, neredeyse Umay Nine kadar bilge ve güçlü bir annem olmasa da, bir kadın olarak doğamda var olan *kız neşesi*'ni ben de diğer kadınlar gibi elbette keşfedecektim; ama o zaman belki Türk edebiyatında *İki Yeşil Susamuru*, *Balık İzlerinin Sesi*, *Ah Bir Kedi Olsam* ve yunuslu *Su*, geyikli *Toprak*, kartallı *Hava*, uçan atlı (Tulpar) *Ateş* romanları olmayacaktı.

Anaokullarından ilkokullara, liselerden üniversitelere, fabrikalardan plazalara, kitap okuma gruplarından yün örme gruplarına, lokantalarda artık kendi başlarına akşam yemeğine çıkanlardan konserlere beraber gidenlere kadar, nerede kadın varsa orada neşe, kahkaha, sevinçli yaşam enerjisi ve dayanışma gücü vardır. Kızlar, kadınlar ve kocakarılar, yani bizler, hep kikirder, güler; acıya, baskıya, kabalığa ve zorbalığa *kız neşesi*'nin gücüyle direniriz.

Yirmili yaşlarımda –henüz internetsiz yıllarda– en büyük hayallerimden biri dünyayı gezip farklı kültürleri tanımaktı; bunu gerçekleştirebilmek için Ekoloji ve Çevre bilim yüksek lisans burslarıyla Norveç, Finlandiya ve Amerika’da yaşadım. O yıllarda 26 yaşından küçüklerin tüm Avrupa’yı tek biletle bir ay trenle dolaşmasını sağlayan Interrail bileti için yaz aylarında üniversitenin kantininde garsonluk, çevirmenlik, bebek bakıcılığı gibi yaz işlerinde çalışarak iki kez Avrupa’yı gezdim, gördüm. Bunlar elbette çok çalışarak, bazen korkarak, bazen yalnızlıktan çok bunalarak, bazen de Türk olduğum için sınırlarda polis kontrol baskılarıyla mücadele ederek yaşandı. Sonuçta genç ve toy bir kızdım. Bunları başarabilmek için elimde annem ve babamın bana güvenleri, bursları kazanabilmek için çalışkanlık ve aklım, tüm tutkulu ve idealist insanlar gibi azmim ve elbette kendi *kız neşemden* başka bir şeyim yoktu.

İşte o uzun seyahatlerde, yollarda ve ülkelerde her dil, din ve ırktan pek çok kadınla tanıştım, hâlâ devam eden kız arkadaşlıklarım oldu. Şimdi buradan ve BU zamandan baktığımda, her biri farklı dilden ve kültürden gelen o Norveçli, İspanyol, Ceza-yirli, New Yorklu, Türk, Amerikalı, Kanadalı, Finli veya Hintli kadınların en büyük ve en müthiş ortak yanının, *kız neşesi* olduğunu görüyorum. Bu, bizi birbirimize bağlayan en güçlü bağ ve ülkelerimizden uzakta daha iyi eğitim almak, farklı hayatları görmek, öğrenmek için kız başımıza yollara çıkmışken gereken dayanışma enerjisiydi.

Kız neşesi candır; dünyanın kuru, ateşidir; insanlığın devamlılığı için yıkımları, kötülükleri onaran şifadır.

Kız neşesi biz kadınlar için zorluklara dayanma gücü ve enerji deposudur. Sadece kadınlara değil; kadınların neşesinden,

kahkahasından, pratik zekâsı, çoklu düşünebilme ve çoklu iş yapabilme yeteneklerinden, en önemlisi dişi cesaretinden korkarak, bunları baskı ve şiddetle kontrol altına almayı “erkeklik” saymayan tüm erkekler için de *kız neşesi* zaten mutluluk ve yaşam kaynağı olmuştur, olmaktadır.

BU kitap, kadınlara insan türünü devam ettirmeleri için hayatta kalma ve direniş gücü olarak bahşedilen *kız neşesi*’nder hiçbir nedenle vazgeçmemeleri ve bunu her fırsatta kutlamalarını hatırlatmak için olduğu kadar; kadınların da insan hakları olduğunu kalben, zihnen ve vicdanen kabul edebilen bütür oğlan çocukları ve erkekleri, *kız neşesi*’ni biz kadınlarla birlikte kutlamaya çağırmak için de bir davetiye olarak yazıldı.

Gönül ister ki, davetimizi kabul eden erkek sayısı artsın da, dünyayı artık birlikte, ortak zekâ ve yeteneklerimizle yönetelim, binlerce yıldır sorunları çözmek için kullandığını Z savaş, cinayet veya katliam yöntemlerinin işe yaramadığının cascavlak ortada olduğu şimdiki zamanda, artık kansız ve savaşız başka yollarda birlikte çalışalım.

Binlerce yıllık “erkeklik” öfkesi ve şiddeti odaklı dünya düzenini, acı ve gözyaşı dolu insanlık tarihini, bunun tam aksine tabiata, hayvanlara, oğullarına, kızlarına *kız neşesi* gücüyle yaklaşan kadın zekâsı ve şefkatiyle daha yaşanabilir bir tarihe kavuşturabiliriz.

Kadın yoksa erkek olamaz; kadının ezildiği, öldürüldüğü, haklarının kısıtlandığı bir dünyada uygarlık ve huzur olamaz, zaten hiç olmadı.

Buyurun “Kız Neşesi”ne...

2

NEREDEN ÇIKTI BU KIZ NEŞESİ?

Yaş ve sınıf farkı olmaksızın, bütün kadınlar neden bunu çok seviyor?

Bir gün bir şey söyledim ve BU sözüm, yazdığım kitaplardan daha çok bilindi, adımdan daha çok tanındı, Türkiye'ye yayıldı. Van'dan Datça'ya, Trabzon'dan Denizli'ye, Çanakkale'den Giresun'a, hatta Berlin'den Madrid'e kadar nereye gitsem, lise- li kızlardan tutun da okula hiç yollanmamış zeki kocakarılarla, üniversiteli kız öğrencilerden büyük şirketlerin kadın CEO'larına, kadın pilotlardan işçi kadınlara, dünya gezmiş-görmüş kadın gezginlerden şehrin dışına çıkamamış ev kadınlarına her yaştan kadın tarafından bununla karşılandım; sarılıp kulağıma bunu fısıldadılar, notlar yazıp avucuma sıkıştırdılar, gözleri parlayarak gülümsediler, sevinçle alkışlandım, coşkuyla kucaklandım.

Ellerinde ışıltılı, neşeli pankartlarla; gümüş renkli yıldızları, pilli ışıkları göz kırpan el yapımı panolarla beni sarıp sarmalayan

liseli kızların, her yaştan kadın öğretmenin, ev kadınının, çiftçi kadının, büyükannenin, torunun ve annenin BU sözümü bağ-rına basmasındaki coşku, işte tam da benim o iki sözcüğe sığ-dırdığım, varlığı insanlığın başlangıcından beri bilinen ama adı özellikle silinmiş, saklanmış, unutturulmuş o büyük enerjinin, o eşsiz gücün ve o muhteşem ayrıcalığın kendisiydi.

Bu, *kız neşesi*'nin ta kendisiydi!

Kız Neşesi.

Kız neşesi kavramını elbette ben icat etmedim. Biliyorsunuz, “BU gökkubbe altında söylenmemiş hiçbir söz yoktur” (demiş Cicero).

Kız neşesi, insanlık tarihiyle yaşıttır. O vardı, insanlığın va-roluşunun başından beri hep vardı ve dünyada dişi insanlar; kız çocukları, genç kızlar, yetişkin kadınlar, olgun kadınlar ve yaşlı kadınlar –ki BU sonuncuyu tam Türkçesiyle söylersem binlerce yıl bilgelikleriyle övündüğümüz “kocakarılar”¹– var oldukça da hep olacak. Çoğunlukla “dişil enerji” olarak anılan BU müthiş *yaşam sevincine* ben yalnızca “kız neşesi” adını koydum ve büyük olasılıkla onu çağlar içinde benzer adlarla adlandırmış filozoflar, yazarlar, şairler, otacılar, şifacılar, kadın hekimler, ebeler, nöro-loglar, psikologlar, feministler, sosyologlar ve bunun gibi iş ve

¹ Tam burada kendimi tutamayacağım ve “**kocakarı**” kavramının aslında bizim kültürümüzde kocamakla, yaşlanmakla, bilgeleşmekle ilişkisini, en sonunda ken-disine fikir danışılan deneyimli güçlü kadını anlattığını hatırlatacağım. Çünkü hem kadın eş anlamındaki “karı”yı hem de yaşlı kadın “kocakarı”yı olumsuz, çirkin bularak günlük dilden çıkardık. Karı ve kadın sözcüklerine olumsuzluk yükleyenler utansın. Lütfen göğsünüzü gere gere kullanın BU sözcükleri. Çünkü bunlar da tıpkı koca adam ve yaşlı erkek gibi anadilimizin bize emanet ettiği de-ğerler. Meraklısı için Tabiat Dörtlemesi'nin *Ateş* romanında “Kocakarı Makamı” başlıklı bölümü öneririm.

mesleklerden kişiler olmuştu(r). Çünkü hem kadınların hem de erkeklerin kesinlikle farkında olduğu BU büyük ve eşsiz yaşam coşkusu insan türünün varoluşu ve varlığın devamını sağlayan BU enerji, BU çok güçlü dayanıklılık, direnç ve problem çözücü çoklu zekâ aslında büyük bir cevher, petrolden yani karbondan güçlü enerji, bitmez-tükenmez bir maden, eşsiz yetenek ve büyük güç, insanlıkla yaşıttır. İnsan türünün dünyadan hâlâ silinip yok olmamasını onun (bizim) sosyal bir varlık olup, birlikte ve örgütlü yaşayabilmesine bağlayan erkek tarihçi, antropolog, biyolog ve sosyologların aklına gelmeyen, aklına gelse diline gelmeyen *kız neşesi*, varoluşumuzda büyük rol oynamıştır.

İnsanlığın bizzat insan tarafından yaratılan felaketler veya doğal afetlerle yok olma sınırına geldiği her durumda ve her defasında, sağ kalanları daima kadınlar toplar, sarar, sarmalar, ısıtır, kucaklar, doyurur, yatıştırır, iyileştirir.

İnsanların binlerce yıldır iyilik ve nezaket yerine çoğunlukla –ve çoğunluğunun– güç ve maddesel zenginlikle yakından ilgilendiği bir insanlık tarihine sahibiz. Günümüzde de durum aynı. Güç ve maddi zenginlik uğruna çeşitli kurallar ve gelenekler icat ederek öz evladına bile baskı ve şiddet uygulamaktan hiç çekinmeyen vicdansız krallar, zorba sultanlar, acımasız hanlar, Tiran Sezarlar, otoriter iktidarlar düzenlerini korumak için binlerce yıl insanlığın sevincini, birlikte eğlenip neşeyle dayanışmasını yasaklamıştır. Çünkü otoritenin en büyük düşmanı gülmek, neşe, mizahtır. Neşe ve kahkaha bulaşıcıdır. Otoriteye gülebilmek, mizahla eleştirebilmek, hicvetmek, en önemlisi tüm zulmüne rağmen neşeyi kaybetmemek onu bozar, sarsar ve sonunda mutlaka yıkar. Şimdi BU bilgilere dayanarak, *kız neşesi* adını

verdiğim, insanlığın devamını sağladığı için sadece insanın dışına bahşedilen BU büyük biyolojik gücü özellikle kadınlara unutturmak için bütün dünyada –birkaç kültür dışında– sadece kadınlara özel olarak, geleneklerden dini yükümlülüklerle, görgü kurallarından (namus, şeref sanki sadece kadına aitmiş gibi) manevi değerlere diye uzayan sert yasakların hepsinin kadın kahkahası, kadın neşesi, kadın coşkusu, kadın dayanışmasına yönelik oluşu bir tesadüf olabilir mi, diye sorasım geliyor. Sormaya bir kez başlayınca tabii arkası geliyor:

İnsan (kadın insana “adam” denmediği için *adam* sözcüğünü kullanamıyorum) durup şunları soruyor: Binyıllardır biz küçük kızken, genç kızken, genç yetişkinen, sonra orta yaşlı ve yaşlı kadınken her koşulda, ırkımız, dinimiz, hatta içine doğduğumuz, ekonomik sınıf fark etmeksizin, tabiatımız gereği içimizden yaşam enerjisiyle fışkırarak dünyayı cıvıl cıvıl renkler ve seslerle güzelleştiren neşemize neden BU kadar düşmansınız?

Neden *kız neşesi*’ni yasaklayabilmek; tarihi yeniden kurgulayıp, kahramanların tümünü erkekmiş gibi değiştirerek, yarısı olmayan, yani sahte bir uygarlık tarihi yazmak üzere böyle kocaman kitaplar doldurdunuz, kurallar koydunuz, bunca çalışıp, özel çaba sarf ettiniz?

Neden kadının adını ve neşesini yok edip, bizi sadece bir bedene, yalnızca bir vücuda indirgemek için binlerce yıl didinip durdunuz? Peki kafası, kahkahası, sesi, fikirleri ve ihtiyaçları olmadan sadece hizmet ve oğlan çocuğu veren bir bedenden ibaret olması için kuşaklar boyu çabaladığınız kadınlara, çok çabuk yıkılan kırılgan yapınız nedeniyle, neden sık sık koştunuz? Annenizin kucağına, omzuna ya da karınızın veya sevgilinizin kohnuna? Neden?

İnsanın sorası geliyor işte bunları. Kadının çok sorası geliyor. Çok!

İşte o zaman dünyanın bizlere binlerce yıldır sanki doğal düzeniymiş gibi sunulan ve bizim de inandığımız düzeninin tamamen **erkeklik idealine** göre tanımlanıp, kurulmuş olduğunu farkına varırız. BU düzenin sürmesi için dünyanın farklı coğrafya, kültür, inanç ve ırklarından milyonlarca erkeğin, insanlık tarihindeki en büyük ve en güçlü örgütlenmeyle binlerce yıldır kadınların neşesini, kahkahasını, sevincini, hiçbir felakete karşı yıkılmayan o güçlü direncini ve enerjisini kontrol etmek istemesinin BU nedenle çok ciddi ve önemli olduğu akla geliyor. Yoksa kadınları kontrol etmek için bunca emek, çaba, yüzyıllarca aynı konu üzerinde kil tabletlerden başlayıp, kanunlar, kitaplar, mitolojiler kurmak için çalışmak neden? Neden dünyanın tüm erkekleri –elbette istisnalar vardır– çağlar boyunca kadınların tükenmeyen coşkusu, hayat kurtaran neşesi ve BU enerjiden doğan büyük içsel gücünü fiziksel ve psikolojik şiddetle bastırmak için çabaladı ve çabalamaktadır? Bunun tek bir yanıtı vardır. İnsan bunları ancak çok korkunca yapar. Çünkü o yasaklar ve kurallar nedeniyle kadınların, okuma-yazma, meslek edinme, kocasını seçme, boşanma, kendi bedeni ve çocuklarıyla ilgili kararlar verme, felsefe, edebiyat, sanat ve bilimde var olma hakkı ellerinden alınmakla kalmıyor, onların neşesi, yaşam gücü baskılanıyor. Kadın kahkahasına duyulan korkunun nedeni, kahkahanın arkasında dünyayı avucuna alıp kaldıracak büyük bir *kız neşesi* enerjisi, gücü ve dayanıklılığının olmasıdır. Hepimiz çok iyi biliyoruz ve farkındayız ki, Sanayi Devrimi'yle ortaya çıkan insan hakları kavramı, aslen erkek haklarıdır.

Hatta erkek de değil, “beyaz erkek” haklarıdır ama tıpkı kadın felsefeci ve yazar **Simone de Beauvoir**’ın bize hatırlattığı gibi, siyah köle erkeğın insan haklarını çalan “beyaz efendi erkek”, kölenin siyah karısına tecavüz etme hakkına sahipken, kadının siyah kocası erkek de siyah karısını dövme hakkına sahiptir. Buna rağmen, yani beyaz ve siyah erkekler tarafından tecavüz edilen, onlardan şiddet gören ve her biri dokuz ay süren büyük sağlık sorunlarının ardından bir ameliyata benzeyen operasyonla onlarca çocuk doğurmak zorunda kalan kadının, kendisinden çalınamayan, dünyayı ayağı kaldırarak bir gücü vardır, o gücün adı *kız neşesi*’dir! Acaba BU güce benim *kız neşesi* adını koymamın BU kadar büyük bir coşku yaratma sebebi, tüm bunları hatırlatması olabilir mi?

Eğer BU varoluş sevinci ve dayanıklılık enerjisi doğuştan, kadınlar yerine erkeklerde bulunsaydı, yani kadınlar yerine erkekler, mesela futbol dahil kıyasıyla, hatta bazen ölümüne yarışıldığı spor karşılaşmaları, hızlı ve süslü arabalar ve genç kızların ilgisi dışında kendilerini neşelendirecek, en zor koşullarda bile hayata ve birbirlerine tutunacakları, bittiği yerden hayatı yeniden yeşertecek, tabiatla uyumlu bir güce, yani *erkek neşesi*’ne sahip olsalardı, bunun unutulmaması için bayramlar, özel günler veya kutlamalar yapacaklarından hiç kuşku yok. Hangi kadın kuşku duyar sanıyorsunuz bundan? Hiçbir kadın!

İşte bütün bunları yan yana düşününce, kadınların binlerce yıldır başlarına gelen tüm fiziksel ve psikolojik, tekil veya örgütlü kötülüğe, dışlanmaya, yasaklanmaya, yok sayılmaya ve yok edilmeye rağmen kendi aralarında hâlâ cıvıldaşacak, kıkırdayacak, yani ayakta kalacak enerjiyi neşenin gücü biçiminde

kullanabilmelerinin bir “kadın şeysi”nden çok daha önemli bir güç olduğunu kavrayacaksınız.



“Kadın şeysi” nedir?

BU *kadın şeysi* nedir diye saf bir merak ve iyi niyetle soranlara açıklayayım. Dünyanın hemen her toplumunda “erkek” olabilmek için henüz küçükken oğlan çocuklarının alay etmeyi, küçümsemeyi öğrenmek zorunda oldukları bir kavram “kadın şeysi”. Kadınların, küçücük kız çocukları oldukları yıllardan başlayarak, ölene dek ilgi duydukları, merak ettikleri, sevip onunla mutlu oldukları ve önemsedikleri her şeyi önemsiz, değersiz olarak kabul etmek üzere onlara verilen genel ad.

Evet, hepimiz insan yavrusu olarak doğarız ve ülkemizde oğlan çocuğu olmak da kolay değildir. Çünkü insan yavrusu olarak doğduktan sonra, “Erkek adamın erkek oğlu olur!” dan başlayarak, “Karı gibi gülme!”, “Karı gibi ağlama!” diye büyütülen oğlan çocuğu da insani özellikleri sakatlanmış olarak yaşamak zorunda kalır. Aralarından sadece bir avuç erkek, dışlanmayı, yalnız kalmayı ve iş dünyasında kayıplar yaşamayı göze alacak kadar büyük bir cesaretle çok sevdiğimiz “insan kalan erkek” azınlığını oluşturur. Kadınlara gelince, bizler dünyaya sadece anne ve karı olmak için gelen, BU yüzden cici, tatlı, uyumlu olması ve kendi fikirleri, yetenekleri, idealleri için talepkâr olmaması gereken;

evde, okulda, sokakta, toplumda kafasına gerekirse dayakla, cezayla kazınarak büyütülen kız çocuklarıyız. İnsan türünün “kadın” denilen dişisi, aslen ve sadece aile kurumu için kendisi dışındaki diğer insanlara her çeşit hizmet vermek üzere üretilen kız çocuklarıdır (istisnalar kaideyi bozmaz).

İşte kadını sadece cinsellik ve çocuk büyötmek dahil tüm hizmet işlerinde kullanarak güç ve parayı, dolayısıyla refah, eğlence, bilim, sanat ve zihinsel gelişmeleri kendilerine ayıran ve birbirleriyle savaşılar da temel konu olan “kadının kontrolü”nde uluslar, inançlar ve ırklar arası dayanışmayla birbirini destekleyen BU patriarkal sistemin binlerce yıl devam etmesinin en önemli gerekçelerinden biri şudur: Kadına ait çoklu düşünebilme, çoklu iş yapabilme gibi bilişsel yeteneğı, duygusal zekâ gücünü ve erkeklerin anlayabilmesi için fazla karmaşık olan: olaylar ve şeyler arasında ilişki kurabilecek kadar gelişmiş beyin-sinir sistemlerini küçümseyip alay ederek onları sanki “erkeklerden aşağı cinsiyetmiş gibi” hissettirerek sindirmek, böylece sömürmek ve kullanmak. Tam burada, dünyanın farklı dil ve dinlerinde yer alan tüm şakalarda, şiir ve romanlarda, tiyatro oyunları ve fıkralarda, şarkılarda kullanılarak dünyanın tüm oğlan çocuklarının kulağına üflenecek evrensel bir “kadın şeysi”ne ihtiyaç vardır. Ve “kadın şeysi” farklı dillerde farklı adlar taşısa da erkekler 21. yüzyılda bile hâlâ birbirini küçümsemek için, günlük hayatta çok bayıldıkları bazı “kadın şeysi”yle –mesela eteklikle, makyajla ya da göğüsle– alay edilecek kişinin türlü karikatürlerini çizer veya yapay zekâyâ çizdirebilirler.

Bence “kadın şeysi” konusu, dünya edebiyatında erkek sanatçı ve yazarların en yaratıcı olduğı konudur. Yazmaları ve yayımlamaları yasak olduğı için klasik kadın yazar sayısı çok azdır.

BU nedenle romanlarıyla büyüdüğüm erkek yazarların, mesele çok yetenekli olmalarına rağmen George Bernard Shaw'dan Gustave Flaubert'e, Tolstoy'dan Dostoyevski'ye, Kemal Tahir'den Halit Ziya'ya BU konuda ilk aklıma gelen önemli ve iyi erkek yazarların, “kadın şeysi”ne gerçekten inandıklarına ve BU yüzden kadını gerçekten hiç göremeyip hiç anlayamadıklarına kişisel olarak naçizane bendeniz inanmıyorum. BU konuya bir örnekle az sonra değineceğim.



Kadın şeysi, argo bir kavram değil, yani kadın cinselliğiyle ilgili değil; o, erkeklere para ve güç kazandırmayan, ün ve itibar getirmeyen, BU yüzden küçümsedikleri, dalga geçip alay ettikleri ama aslında kendi hayatlarının devam edebilmesi için gereken ve tümü kadınlar tarafından düzenlenip sürdürülen tüm emek ve çabalara, eğlence ve düşüncelere erkeklerin verdiği addır.

Kadınların konuştukları, yaptıkları, dert edindikleri ve güldükleri pek çok konuyu *kadın şeysi* olarak küçümsemek gerekliliği, erkek doğmanın değil ama erkek olmanın en önemli sessiz ve uluslararası kurallarından biridir. Bunlar, erkeklerin varlığını borçlu oldukları menstrüasyon (aybaşı) ve menopoz gibi kadınlara ait tüm hormonal, biyolojik durumları, kadınların yine türün devamlılığı için sahip oldukları yoğun sözel zekâlarını, bugün kaybolmalarını nesiller boyu çeyiz sandıklarında saklayarak önledikleri çok değerli “ata tohumları”yla ilgili tarımsal

dehalarını, gıdayla, hangi otun neye şifalı olduğuyla otacı-eczacılığın temelini atmalarını (ilk hekimler ve eczacılar doğal olarak kadındı), yemekte hangi sebzenin, hangi tadın, hangi tatlının, hangi ekşinin, hangi baharatın, hangi içeceğin hangisiyle gideceğinin binlerce yıllık deneyimden süzülen aşçılık bilgilerini (ilk şefler de doğal olarak kadındı, bugünkü tüm erkek şefler kadınların biriktirdiği bilgi ve deneyimleri uygulamaktadır), çocuk büyütmek, masal kurmak, masal anlatmak, ninni bestelemek ve ninni söylemek, dans etmek, tekerleme kurmak, halay çekmek (sözel yetenekle doğdukları için ilk şairler, mitolojileri ve masalları kuranlar kadındı; göklerdeki yıldızlara ilk defa ad veren atalarımız da çok büyük olasılıkla kadın atalarımız, yani ninelerimizdi) ve/veya ev, tuvalet temizlemek, çöpü atmak, ütü yapmak, okullarda veli toplantılarına gitmek, hastalara bakmak, hastanede hasta kadın-erkek tüm akrabalara refakat etmek, tam dokuz ay bedeninde bir bebeği taşımak, hamile ve lohusa olmak, onu korumak, çocuğu doğurmak, bebek bakmak, kan görünce korkmamak (her ay kan görerek yaşamak), yumurtlama döngülerini takip etmek, hormonal değişimlerde duygusal olarak altüst olmak vs. ile ilgili tüm konuları, evet tüm bunları küçümsemek, alaya almaktır.

O halde ülkemizde genel anlayışa göre “erkek adam olma”nın kabulü; erkeğin ninesi ve annesinden başlayıp, karısına ve kızına kadar kadınların düşünce ve değerlerini alaya almak ama kendisi bakıma, sevgiye ve ilgiye (sık sık) ihtiyaç duyduğunda, hiçbirini kadınlar kadar iyi başaramadığı, küçümsediği o “kadın şeysi”ne sığınmak ikiyüzlülüğüdür, dersek yanlış olur mu? Kısacası “erkek adam” olmakla övünen kişiler, aslında insan

türünün devamlılığını sağlayan ve kadınlar tarafından sürdürülebilen hemen hemen her emek ve işe “kadın şeysi” adını vererek aşağılamışlardır, diyebilir miyiz? BU erkekler, kadın emeğini ve zekâsını, cesaret ve dayanıklılığını küçümsemeyen veya alaya almayan az sayıdaki o cesur ve akıllı erkekleri de kendileri için tehlikeli görür, onlardan korkar ve onlara “kadınlıkla ilgili olduğu için aşağılayıcı saydıkları” barışçıl, sanatsal, neşeli sıfatlar/adlar takar, onları “yumuşak”, “kılıbık”, “karı kılıklı” bulur, dışlarlar. Kadınlara binlerce yıldır uyguladıkları şiddet, baskı, zulüm, taciz, cinayet gibi fiziksel güçle elde ettikleri bütün olanaklara, büyük ayrıcalık ve özgürlüklere sahip olmalarına rağmen erkeklerin hâlâ öfkeli, kıskanç ve tatminsiz olmalarının nedeni erkekliklerinin onayını sadece kadınlardan alabilecek olmaları değildir. BU elbette kendilerini tüm varoluşlarıyla sadece erkeklikle tanımlayan kişiler için, her yetenek, güç ve emeğini “kadın şeysi” diye aşağıladıkları bir türe en çok önem verdikleri konuda muhtaç olmak anlamında çok hazin bir durum olmalıdır. Fakat, “erkek adam”ların **asıl** büyük mağlubiyeti, binlerce yıldır icat ettikleri çeşit çeşit kölelik zulmüne ve temel ihtiyaç yasaklarına rağmen kadınların neşesini söndürememiş olmalarıdır. Kadınların gülmesinden eğlenmesine, şarkı söyleyip dans etmesine, hatta fısıldamasından yüksek sesle konuşmasına bile yüzyıllarca yasak ve günahlar icat etmelerine, BU yasaklara uymayanları işkenceyle öldürüp kalanlara korku ve dehşet saçmalarına rağmen bunu başaramamışlardır. Dünyanın bütün kıtalarında doğan kız çocukları binyıllardır olduğu gibi hâlâ ve daima insanlığın en büyük gücü ve hazinesi olan *kız neşesi*’yle doğuyorlar ve doğacaklar. Bu, her şeyden önce ve sonra, türümüzün devamlılığının

emanet edildiği kadınlara dair biyolojik bir gerçek. Tıpkı tüm insanların hücrelerden oluşması ve her bir hücrenin içinde çekirdekte bulunması gibi... Eğer şimdi, 21. yüzyılın bir dijital çağ olduğu ve yapay zekâyla şekillenmeye başlayan yeni değerler üretimi sistemi içinde artık üremenin de geleneksel biçiminden farklı olabileceği, yani insan türünün devamlılığını sağlamanın kadınlara emanet olmayacağı teziyle konuşursanız yanıtım, haklı olabileceğiniz yönündedir: İnsan zekâsının en önemli icatlarından biri olan bilim, yine insan evriminin son ürünü olan yapay zekâyla birleşince kim bilir yakın gelecekte hayatımızda neler değişecek... Fakat, türümüz tükenene dek –ki insan türünün dünyadan yok olma olasılığı vardır– dünyanın bütün kadınları hep *kız neşesi*'yle doğacak.



George Bernard Shaw ve Shakespeare kadın neşesine düşman mıydı?

Benim çocukluğumda (1960'lar) Devlet Tiyatroları hemen hemen mahalle içindeki kütüphaneler gibi yaygındı; biletleri memur ailelerin alım gücüne uygun, neredeyse birkaç simit parasıydı. 2020'li yıllarda haklı olarak buna inanmayanlar olabilir ama, ulusal çörebildiğimiz simit, 20. yüzyıl Cumhuriyet tarihi boyunca en ucuz ve ulaşılabilir yiyecek olarak, fiyatları kıyaslamak için bir ölçüt olarak kullanılırdı. Zaten Cumhuriyet devrimi, "Sanatsız bir toplumun hayat damarlarından biri kopmuş

demektir”¹ gibi iddialı bir nitelik üzerine kurulduğu için böyle olması gerekiyordu. O yıllarda (60 ve 70’lerde) 12 yaşından küçük çocukların yetişkin oyunlarını izlemesi yasaktı. Ben çocukken annemin desteği ve etkisiyle sanata, edebiyata meraklı ve yaşıma göre de uzun boylu olduğum için, daha 10 yaşında annem ve babamın onayıyla yetişkin tiyatro oyunlarına gitmeye başlamıştım ve BU yüzden kendimi çok ayrıcalıklı hissederdim. Tiyatrodan çıkınca, izlediğimiz oyun ve onun yazarı üzerine annemle saatlerce konuşmaktan büyük zevk alırdım. On iki yaşından en çok anımsadığım, bir yandan severek izleyip bir yandan da bir kız çocuğu olarak çok ama çok incindiğim oyunların başında **George Bernard Shaw**’un “Pygmalion” adlı oyununun “My Fair Lady” adıyla sahnelenen müzikalinin gelmesidir. Annemin çok beğendiği iyi ve ünlü oyuncu, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cüneyt Gökçer’in soylu, bilgili ve zengin Prof. Higgins rolünde olması bizim evde başlı başına önemli bir olaydı. Oyunun hikâyesi basit ve çok klasikti. Prof. Higgins’in bir erkek dostuyla girdiği iddia üzerine evine alıp özel derslerle eğitip, tam erkeklerin istediği gibi şık, zarif, sessiz ve boyun eğen bir kadın olarak evcilleştirdiği sıradan, halktan, yoksul ve cahil genç kadın olan Eliza Doolittle’in bir oyuncakmış ve kişiliksizmiş gibi görülmesi beni çocukken bile üzmüştü. Ayten Gökçer’in oynadığı çiçekçi kızı, annemin bir moda ikonu olarak takip ettiği, onunkine benzer elbiseler dikip onunki gibi dümdüz babet ayakkabılar giydiği, güzeller güzeli **Audrey Hepburn** sinemada canlandırmıştı. *My Fair Lady* filmini izlemediyseniz izlemenizi öneririm. Audrey Hepburn, artık anneme olan özlemimi de temsil ettiği için evimin

¹ Mustafa Kemal Atatürk.

duvarında ve çalışma masamda akraba fotoğrafı gibi bana bakar yıllardır. Belki de anne tarafından akraba olmuşuzdur?

1925 yılında Nobel Edebiyat Ödülü, 1938'de *Pygmalion* film¹ senaryosuyla Oscar ödülü kazanan İrlandalı yazar George Bernard Shaw, Yunan mitolojisinde, kendi yaptığı heykele âşık olan Pygmalion'dan esinlenerek *My Fair Lady* oyununu yazıyor. Yani hem mitolojik hikâyeyi önce sözlü kuran veya kadınların kurduğu hikâyeyi değiştirerek aktaran hem de ondan esinlenerek bunu yazılı metne dönüştüren erkeklerin hepsi, kadını yani kendi türünün dışısını, tabiatın yarattığı gibi değil de kendi eril isteklerine göre davranan, yaşayan ve boyun eğen, âdeta kendi istedikleri form ve huy/mizaçta topraktan şekillendirdikleri veya taştan yonttukları bir heykel gibi, şimdiki zamana uygun söylersek itaatkâr robot gibi idealize ediyorlar. (Dikkat: 2026 yılında artık robotların da itaatkârlığa isyan edip özgürleşebileceğinden bahsediyoruz!) On iki yaşındaki bir kız çocuğu diyalogları, müziği, kostüm ve dekorları gerçekten mükemmel bir oyunu kendi anadilinde ve ailesiyle izlerken içinde büyük bir keder, öfke ve sıkıntı hissediyor. Oyundan tam zevk alacakken içini ateş basıyor. Başlıyor sormaya: Neden erkekler oldukları gibi yaşayabiliyor da, biz kadınlar sadece onların istedikleri gibi uyumlu, tatlı olmak, mümkünse kendimizi pek düşünmeden onlara daima anlayış, sevgi (o zaman sevginin aslında seks anlamına geldiğini bilmeyecek yaştayım çünkü), hizmet ve çocuk vermek, hep anlayışlı, güler yüzlü ve nazik olmak zorundayız? Annem, oyunun aslında zenginlerin uydurduğu soyluluk kavramıyla, yoksullar arasındaki ayrımcılık (sınıf farkı

¹ *Pygmalion*'un ilk film uyarlaması: 1938. Yönetmen: Leslie Howard ve Anthony Asquith. Senarist: George Bernard Shaw (1913 yılında yazdığı aynı adlı tiyatro eserinden uyarlanıyor).

demek istiyordu) üzerine bir eleştiri olduğunu anlatmaya çalışsa da ben bunun öncelikle bir erkek-kadın meselesi olarak bize sunulduğunun çoktan farkına varmıştım. “Ben yazsaydım, böyle yazmazdım!” demiştim anneme. “Hem adına bakılırsa George Bernard Shaw, bir erkek yazar, bence o Prof. Higgens karakteri de tamamen kendisi!” diye eve gelene kadar homurdanmıştım. Oyunu doğal olarak çok seven babam, yol boyunca müzikalin şarkılarını mırıldanıyor, beni dinlemiyordu. Annemse, “Sen yazarsan farklı yazarsın, kızım,” demişti.

Ben doğmadan önce, 94 yaşındayken ölen İrlandalı George Bernard Shaw’un, müthiş mizah zekâsına, tiyatroya gerçekçi akımı getiren yazarlar arasında yer almasına, sosyalizm ve kadın hakları savunucusu bir vejetaryen olmasına rağmen benim kız çocuğu kalbimde yarattığı kırıklığı bugün bile atlattığımı söylemek yalan olur. O bilmese de ben uyumsuz oldukları düşünülen ama kendi hayatlarını yaşamayı göze alan kadınları yazmayı sürdürüyorum. Sadece Uyumsuz Defne Kaman, Sahaf Semahat değil, *İki Yeşil Susamuru*’nun Nilsu, *Kumral Ada-Mavi Tuna*’nın Ada, *Balık İzlerinin Sesi*’nin Afife Piri, *İstanbulcular*’ın Belgin, *Uzun Beyaz Bulut*’un Beyaz Hala karakterleri, kendi yaşadıkları dönem ve şehir/çevrelerinde, kendi olanak ve güçlerine göre onlara sunulanı sessizce kabul eden, boyun eğen, itaatkâr kadınlar olmamıştır. Çünkü o kadınlarla birlikte hepimizin büyük bir dayanağı, büyük bir enerjisi var: *kız neşesi*.

Demek ki, anneme *My Fair Lady* müzikal oyunundan sonra, on iki yaşında verdiğim sözü tutmuşum! Gelelim önemli yazar George Bernard Shaw’a. Eğer yaşasaydı, Türkiye’de oyununu izlemiş bir çocuğun, büyüdüğünde kadın yazar olarak onu

anmasına kahkahalarla gülerdi herhalde; çünkü biz yazarlar ilham vermeye bayılırız, elbette tercihen olumlu ilham...

Yazı yazmalarını, bilimle uğraşmalarını, kitap okumalarını, kendi paralarını kazanmalarını yasakladıkları, aile hakkı olan miraslarına ve küçük veya büyük icatlarına patent yasağıyla el koydukları, kiminle evleneceklerine bile kendilerinin karar verdiği kızlarının, karılarının ve hatta “cariyelik” adıyla yarattıkları cinsel kölelerinin, tüm BU zorbalık ve cinayetlerine rağmen bir türlü ellerinden alamadıkları o büyük güçlerine, *kız neşesi*’ne son nefeslerinde bile öfkelenediklerini tahmin etmek hiç zor değil. Kimlerin mi? Mesela William Shakespeare’in! İngiliz edebiyatının en büyük yazarı kabul edilen Shakespeare’in, kendisinin bütün derdini çeken, o, Londra’da özgürce yazıp her çeşit eğlenirken onu evde çocuklarına bakarak bekleyen karısına vasiyetinde bıraktığı şey, hakikaten acınacak kadar hazindir. Büyük yazar, o zamanlar çok değerli olsa da karısına sadece gerdek yatağı anlamına gelen “ikinci iyi yatağını”¹ yazılı miras belgesi olarak bırakmıştır.

BU da bir şey mi? Batı Uygarlığı’nın üzerine kurulduğu, dolayısıyla hepimizi etkileyen Yunan felsefesinin öncü filozoflarından biri ve hocası Aristoteles’in huzurlu bir toplum için tasarladığı modeli *Devlet*² kitabında anlatan Platon –tabii ki o da bir erkekti– yalnızca yurttaş sınıfında yer alan, yani Yunan

¹ Shakespeare’in karısına mirasıyla ilgili çeşitli spekülasyonlar var ama gerçek bu.

² Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz, İş Bankası Kültür Yayınları. *Devlet* (Yunanca: Politeía). Platon, Üniversite’nin atası sayılan Akademia’nın kurucusu ve hocası Sokrates’i konuşturduğu “diyaloglar”la felsefeyi yazıya en iyi aktarmış olan ustalardan biridir. *Devlet*, aynı zamanda mutluluk felsefesi üzerine yazılmış bir metindir.

ebeveyninden doğmuş özgür kadınların, erkeklerle eşitlik hakkından yararlanabileceğine inanıyordu. Yani Yunan olmayan kadınların köle olarak doğduklarını ve bunun doğanın bir gereği olduğunu savunuyordu. Erkeklerle eşit olduğuna kendisinin karar verdiği Yurttaş Kadınlar'sa sadece kendi aralarında kültür ve sanat etkinlikleri yapabilecek kadar özgürlerdi. Neden? Çünkü o öyle istiyordu. Çünkü henüz genetik bilimi olmadığı için çok cahildi ve insanın zihinsel ve psikolojik özelliklerinin sadece spermin içinde bulunduğunu sanıyordu – aslında o kadar zeki bir adam, buna inanmasa da bunun doğru olmasını çok istiyordu herhalde? Mesela yine Platon, “Yaşarken cesur olmayan, dolayısıyla İNSAN sıfatını hak etmeyen bir erkek, öldükten sonra bir KADIN bedeniyle geri gelebilir,” demiştir. Yine Platon'a göre, güçlü vahşi hayvanlar ölünce erkek insan olarak yeniden dünyaya gelir, dirilirdi ama tavşan gibi zayıf (!) hayvanların erkek olarak dirilmeyi ummaları için önce araf olarak bir kadının vücudundan geçmeleri gerekirdi.¹

Sakın gülmeyin, şimdiki zamanda da farklı metaforlarla aynı böyle düşünenler var, hatta bunlardan bazıları halk tarafından seçilerek dünyanın en demokratik sayılan ülkelerini yönetiyor! Bir de hızlarını alamayanların, ölüp giderken bile, rızalarını almadan zorla evlendikleri bilmem kaçınıcı genç karılarıyla gömülme kanunu çıkarttıklarını, ancak binyıllar sonra o mezarlar açılınca görüp anlıyoruz. İnsan, acaba yaşlı kral, mezardayken bile küçük bir kız olan karısının bir türlü yok edilemeyen kız

¹ Françoise Héritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, Nicole Bacharan, *Kadınların En Güzel Tarihi*, çev. Yonca Aşçı Dalar, İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

neşesi'ni kıskanmaya devam edip ona öfkeleniyor muydu, diye düşünmeden edemiyor tabii...



Ak Saçlı Bilge Nineler ve Görmüş Geçirmiş Şifacı Kocakarılar

“İnsanlık Tarihi”nden cinsiyet temizleme hareketi ve insanlık tarihini sadece erkekler üzerine kurma olarak adlandırabileceğimiz kolektif suç, elbette yazının icadından önceye, yani insanlığın ilk hikâyeleri olan mitolojiye kadar uzanıyor. Çünkü mitoloji de, kadınların sözel zekâsı ve hayal gücü yüksek varlıklar olması nedeniyle –büyük olasılıkla– ak saçlı bilge nineler ve akıllı kocakarılar tarafından söylenmiş, kurulmuş sözlü hikâyelerdir. İşte bugün tıpkı tarih gibi, mitolojinin de öne çıkan tüm kahramanlarının erkek olduğuna bakılırsa, BU hikâyelerin, söylenmelerinden yüzyıllar sonra okuma ve yazmayı kadınlara baskı ve şiddetle yasaklayan ak sakallı koca dedeler tarafından yazılı olarak kaydedildiğini düşünmek “pekâlâ olası”dan ötedir. Kesinlikle erkeklerin erkeklere anlattığı erkek hikâyelerdir bunlar. Şimdi o ak sakallı dedelerin tarih denilen bir kısmı kurgu BU hikâyelere dünyanın ilk edebiyat sansürünü uyguladığını tahmin etmek için çok akıllı olmaya gerek var mı? Size soruyorum, var mı?

Adamlar (hatırlatayım, *adam* kadını kapsamıyor), tabiatın tüm canlılara verdiği her hakkı kadınlara yasaklarken, gerçekte avcılıktan doğurmaya, yemekten şifacılığa, danstan şarkıya, dağ başlarında tek başlarına dolaşma cesaretinden hastalara bakma

bilgilerine kadar kadınların gücü ve zekâsının yansıtıldığı hikâyeleri mitolojilerden silip atmasalar ne olurdu? Ne mi olurdu? Tarih ve şimdiki zaman çok farklı, gerçek ve kesinlikle çok daha iyi olurdu. Yani, kadınlar şiddetle baskılanıp, hayattan itilip evlere hapsedilmeseydi, insanlık tarihi değişir, belki ordular kurulmaz, savaşlar olmaz, bunca kan ve gözyaşı akıtılmazdı? Çünkü her kuşakta yetişen küçük kızlar, kadınların zayıf, korkak, akılsız, kararsız ve karmaşık, anlaşılmaz insanlar olduğu yalanıyla büyümmez, bunlara inanmazdı. Eğer “Kadın deniz gibidir, dalgalıdır!” ifadesi geçerliyse, o zaman erkek de toprak gibi dümdüz müdür? O dağlar, tepeler toprakta değil mi peki? Toprak neden hemen her dilde “Toprak Ana” olarak geçiyor o zaman? Böylece biz kadınlar, düz ve sayısal düşünceyle yetinen erkek aklının aksine, farklı olasılıkları aynı anda çoklu düşünebilmemizin derinlik ve zekâ belirtisi olduğunu daha erken öğrenebilirdik. BU nedenle, şimdi geriye dönüp bakınca: Zaten okuma ve yazmayı yasakladıkları kadınların sözlü kurduğu hikâyelerdeki kadın kahramanları erkek yapmak, Sümer kil tabletlerinde veya Mısır’daki papirüs kâğıtlar üzerinde bile hiç de zor olmamıştır.



“Savaşlar kadınlar yüzünden çıkmıştır” yalanı

Geriye ne kalıyor? Kala kala, “Savaşların nedeni kadınlardı!” gibi saçma ve tutarsız, kendilerinin bile daha söylerken çok

güldükleri Truvalı Helen'den başka bir şey kalmıyor. İyi de eğer Kral Tyndareus, kızı Helen'i rızasını almadan Menelaus'la evlendirmeseydi ve Paris ile Menelaus adlı o iki erkek de kadının rızasını kabullenmek yerine konuyu kendilerine ait bir malın alınıp çalınması gibi görerek savaşmasaydı Truva Savaşı çıkmazdı. Sahi, "Yahu, savaşları kadınlar çıkardı!" diye gevrek gevrek gülen değerli erkek tarihçiler, BU seçenek bal gibi aklınızdayken neden tarih öğrencisi genç kızları ve genç oğlanları da zehirlersiniz kuzum? Hiç aklınıza gelmez mi artık kimsenin bunlara inanmadığı?

İşte bunları sorguladığınızda size "kadın şeysi" duymuş ya da görmüş gibi acıyarak bakan yaşlı başlı erkeklerle yüzlerce kez karşılaşacağınızın garantisini veririm. Ben hep karşılaştım. Sonra kendi entelektüel dayanışma ağlarıyla kontrol etmeye çok dikkat ettikleri çevrelerde ya sizi ciddiye almazlar ya da işlerinizi GÖRÜNMEZ kılarlar. Ta ki, kadın okurlar sizi görünür kılsana dek!

Genç erkeklere gelince, onların çoğu artık ne mitoloji ne de tarihle ilgileniyorlar. Truva'yı sadece filminden veya oyunlardan ötürü atıyla biliyorlar, konuyla ilgili tezleri bile yok artık.

O *kadın şeysi* işte böyle bir şeydir. Kaldı ki, "kadın şeysi" kapsamında dalga geçilen duygusal zekâdan sözel zekâyâ, menstrüasyon-dan menopoza kadar her şey aslında küçümseyenin (ninesi ve annesi dahil) kendi varlığıyla beraber insan uygarlığının da tohumudur.

Düzenleme
Ny.ozlem



Kız neşesi neden çok benimsendi?

Yıllar içinde, hemen her gittiğim kitap etkinliği, söyleşi veya imzada kadın okurların bana yaşattığı kıvancın, coşkunun ve cömert heyecanın, sadece biz dışı insanların özünde Lilith ve Havva'dan, Kibele ve Umay Ana'dan beri zaten var olan insanlığın en büyük hayatta kalma gücü o mayaya, o cevhere, o töze *kız neşesi* adını vermem nedeniyle olmadığına farkına vardım. İşte o zaman, BU işte benim tam göremediğim başka bir iş olmalı, diye düşünmeye başladım. Ve o her neyse, ben galiba, orada *kız neşesi*'yle beraber kadınların içinde şiddetle baskılanmış, özenle ve çok bilinçli şekilde uyutulmuş inanılmaz sağlam bir direnci, büyük bir dayanışma duygusunu uyandırmış ve belki uzun zamandır küllenen bir ateşe üflemişim? Olabilir miydi? Belki tam da Türkiyemizde küçücük kız çocuklarından yaşlı kadınlara kadar "kadın cinsiyeti"ne yönelik şiddet, taciz, tecavüz ve cinayetlerin dünyanın en büyük utancı olarak zirveye çıktığı bir dönemde, onlara (biz kadınlara) insanlığın bizim sayemizde devam ettiğini hatırlatmış, ezelden beri bu devamlılık için sadece bize bahşedilmiş o pozitif neşenin gücünü yeniden görmelerine neden olmuşum. Yani volkan patlamak üzereydi ve ben o sırada oradan geçiyordum. Tabii tesadüflere hiç inanmadığım için, tesadüfen oradan geçmiyordum, diye kendime anımsatmak isterim. Evet, belki de asıl neşemiz, *kız neşemizi* tam da en ihtiyaç duyduğumuz sırada anımsadığımız içindi?

BU düşüncelerle bir süre oyalandım ama bunlar, artık sosyal medyada, kültür ve sanat dünyasında hemen her yerde karşıma sık sık çıkan *kız neşesi*'nin kadınlarda yarattığı BU büyük coşku ve sahiplenmeyi anlamak konusunda tam anlamıyla tatmin

etmemişti beni. Evet, ilk cinayeti kendileri işleyip, binyıllarca savaşları, orduları, silah ve bombaları, köleliği, cariyeliği, “evlat katlini”, sadece kadınlardan oluşturulan “harem”  eşitilmesi olan erkeklere özgü çok eşliliği, “kan davası”nı, “başlık parası”nı icat etmelerine rağmen zayıf, “eksik etek”, “kaşık düşmanı”, “entrikacı”, “dedikoducu” olarak gördükleri ve zekâsı diğer cinsiyetten k t olarak aşağılanan *kadınlara özgü çok büyük ve ömre ömür katan, cıv l cıv l, rengârenk, hayata devam edebilme gücü veren, asla yenilmez o neşe gücünü* tanımlamak bile kendi başına büyük bir ayrıcalıktı ama yine de sanki başka bir şey daha olmalıydı...

Üstelik başka çağlarda başka kadınlar tarafından belki aynı adla anılan *k z neşesi*’ni benim yeniden ifade edişimde bir farklılık, bir özellik olmalıydı ki BU kavram kadınlar arasında sevinç ve coşkuyla benimle anılıyordu. Bunun sırrını uzun bir zaman içinde düşündüm, araştırdım ve sonunda buldum galiba...

BU konudaki konuşma ve yazılarımı dikkatle incelediğimde, her yaştan kadına, *k z neşesi*’ni anlatırken, **“Sevgili Kadınlar, K z Neşesi adlı BU yaşam enerjinizi babalarınızın, kocalarınızın, ağabeylerinizin, hatta oğullarınızın bile öldürmesine sakın izin vermeyin! O sizin yaşam garantinizdir, hayatınıza herkes gelir ve gider ama o enerji, o g   sizde kaldığı sürece hayatta kalırsınız,”** dediğimi fark ettim.

Yani, biz kadınların elinden baskı, dayak, tecavüz ve cinayetle alınan tüm değerlerimize karşın bizden binyıllardır asla kopartılamayan, alınamayan ve asla alınamayacak, canımızın içinde bulunan, üstelik sadece biz kadınlara ait çok büyük bir g  ten bahsediyordum. Bütün kadınlar BU güce sahip oldukları için daha ben anlatmaya başlarken neden bahsettiğimi hemen

kavırıyor ve onu hatırlıyor, içlerinde tıpkı *ninelik/atalık tohumlar gibi çeyiz sandıklarındaki bohçalarda sakladıkları kız neşesi*'ni özenle çıkarıp, sevinçle kendilerine ve heyecanla birbirlerine gösteriyor; **suya, toprağa ve havaya** saçıyor, ateşi yakıyorlardı.

E, daha ne olsun?



Dişi Prometheus ve Tabiat Tanrıçası Umay Ana

Biliyorsunuz, “izin vermek” bir irade ve kuvvet işidir. Kendine ait geliri, işi, kendi seçtiği evi veya kocası olması yüzyıllarca yasaklanan kadınların **bile** doğuştan sahip olduğu BU büyük manevi gücün, hayatı ve kendi kültürüne ait mirasını koruma gücü olduğunu hatırlaması bir dayanışma ateşi yakmış, kadınlar içlerindeki (Batı mitolojisindeki) **Dişi Prometheus**'u ve (Türk mitolojisindeki) **Umay Ana** (Türkçesi Ene) gücünü BU iki sözcüğün birleştirici sihriyle yeniden keşfetmiş olabilirler miydi?

Yoksa neden *kız neşesi* böyle sevilip, coşkuyla kucaklanmış olabilirdi; neden neredeyse bir şenlik ateşi gibi çevresine kahkahaları mis gibi yayılan kadınları toplamıştı?

Evet, bir gün, herkesin binlerce yıldır bildiği, başından beri kesinlikle farkında olduğu, adı unutulmuş olmasına rağmen kadınların ölene dek en büyük varlık dayanağı ve hayat güvencesi, BU yüzden biriciği, elle tutulamasa, gözle görülemese de varlığını yaşayarak öğrendikleri ve çok sevdikleri varoluş gücünün, çoğu erkeğin de kesinlikle farkında olup, içinden kışkandığı,

dışından küçümsediği ama aslında Mars'tan bile güçlü o müthiş enerjiden çağlar boyu ürküp, çekindiği *kız neşesi*'nin adını söyledim ve ondan sonra BU iki kelime sosyal medyadan dizilere, panellerden tiyatrolara ve makalelere ıslıl ıslıl saçıldı, her yerde duyulmaya başlandı.

Sonunda bir gün, tıp fakültesinde okuyan akıllı ve güzel kız yeğenim **Öykü** bana, "Buket Hala, sen sosyal medyada fenomen oldun, haberin yok!" dedi. Ben, Tiktok hesabım olmadığı için bunu şaka zannederken, 2020 yılında *Medyaskop*'ta¹ yaptığım bir söyleşide anlattığım "Kız Neşesi" videosunun Instagram ve X dahil olmak üzere sosyal medyada yoğun olarak kullanıldığını, okurlar tarafından sıklıkla etiketlendiğim gönderilerde görünce farkına varmaya başladım. BU videolarda ben altta konuşurken, sesimin üzerine birbirinden neşeli, her yaştan kadının sevinçli görüntüleri, kadın arkadaşlığının neşeli dayanışması ekleniyordu. Konuşanın kimliği belirtilmediği için, benimle tanıştıklarında kadınlar bana hep aynı şeyi söyleyip sarılıyorlar:

"Aa, 'Kız Neşesi'ni anlatan o kadın siz miydiniz?"

Ben de hepsine, BU kitapta daha önce geçtiği üzere, "**Kız Neşesi** kavramını elbette ben icat etmedim, zaten, 'BU gökkubbe altında söylenmemiş hiçbir söz yoktur,' demiş Cicero," diyorum, çünkü neşe hepimizin, ben sadece isim annesiyim.²

Evet, BU *kız neşesi* dünyayı ve insanlığı güzelleştiren, yaşamı yaşamaya değer kılan, hayatta kalmayı sağlayan, yaraları saran,

¹ *Medyaskop*; "Kız Neşesi"nden medyada sözlü olarak bahsedişim: 26 Ekim 2017, 3 Haziran 2018 ve 27 Ocak 2020.

² "**İsim Annesi**" tanımını 1997'de yayımlanan *Kumral Ada-Mavi Tuna* romanımdan sonra yüzlerce çocuğa Ada, Tuna, Aras adları verilmesiyle, okurlarla beraber icat ettik. İsim Anneliğim, Nilsu ve Defne Kaman ve Umay ile devam ediyor. Benim kendi göbekadımın da İsim Babası **Reşat Nuri Güntekin**'dir.

yenilgi veya felaketlerde “kuyruğu dik tutmaya” yarayan, acıyı bal eyleyen, kıtlık ve savaşlarda taşla kaynayan suyu çorba diye içiren, bebekleri, öksüz, yetim çocukları, yaralı askerleri, boynu bükükleri kucaklayarak canlı kalanları bir araya toplayıp, birbirlerine deva eden kadınların yüce enerjisidir.¹

Kız neşesi, sadece farklı bir cinsiyet olduğu için, yani oğlan değil de kız çocuk olarak doğduğu için binlerce yıldır dövülen, öldürülen, tecavüz edilen, köle olarak veya başlık parasıyla satılan, alınan, aldatılan, eğitimden çalışmaya, seyahatten gezintiye neredeyse tüm insani hakları yasaklanan, ne giyeceğinden kiminle evleneceğine, kaç çocuk doğuracağına, nerede gülüp nerede susacağına hep erkeklerin karar verdiği, zekâsı ve yetenekleri aşağılanıp küçümsenen kadınların hâlâ cinsiyetlerinin tükenmemesinin tek nedeni ve sermayesi, yani özvarlığı, rengârenk hayat kıvılcımıdır. Evet, insanın dişisi kadın cinsiyetinin tüm BU baskı, işkence ve cinayetlere rağmen hâlâ tükenmemesinin birinci nedeni, sahip oldukları *kız neşesi* enerjisi, gücü ve dayanışmasıdır. Kitaplarını severek okuduğum tarihçi Yuval Noah Harari’ye de duyurulur.

İşte BU kitabı yazmamın nedeni, ister yurtdışında ister yurtiçindeki köylerde, kasabalarda, kentlerde, hanlarda, saraylarda, yalılarda veya köy evlerinde, tarlalarda, apartmanlarda, karavanda, ister sevgiyle dolu bir ailede, ister sevgisiz, dayak ve yasaklarla büyümüş olalım, biz kadınların her durum ve şartta doğuştan sahip olduğu *kız neşesi*’ni kutlamaktır.

¹ “Kız Neşesi Nedir?” Sonraki bölümde bunu ayrıntılı anlattığım bir TEDx konuşmamın metni yer alıyor.

**“Neşe, daha eksik bir halden daha
eksiksiz bir hale geçiştir.
Keder ise eksilmektir.”**

Spinoza, *Etika*





Mutluluk dış etkenlere bağılıdır ve geçicidir. Neşe içten gelir ve varoluşun ateşidir. Neşe tıpkı ses tonu gibi kişiye ait ve ona özgüdür. Eğer hiç kimsenin onu yok etmesine izin vermezseniz, neşe doğumdan ölüme dek hiç eksilmeden ömür boyu sürer. Şiddetle, aşağılayarak veya yasakla neşeyi baskılasalar bile, neşenin kökü insanın göz rengi, göbek deliğı ve parmak izi kadar kendine aittir. Neşeyi insandan söküp atamazlar; sadece baskılar, sesini keser, rengini soldurabilirler. Çünkü neşenin kökü candadır.



“Bilgeliğin neticesi sürekli neşedir.”

Seneca, “Lucilius’a mektup”

**Kız Neşesi olmasaydı,
insan türü çoktan yok olurdu.**

3

KIZ NEŞESİ: İNSAN UYGARLIĞININ ANA GÜCÜ¹ (TEDx Konuşması)

“İnsan Uygarlığı” mı? “İnsan Uygarlığı” denince, insan bir an durup yanlış mı duydum diye kavramı yeniden tartıyor, düşünmek ihtiyacı hissediyor. Çünkü uygarlığın başına mutlaka Batı-Doğu, Beyaz-Siyah, Erkek-Dişi, Hristiyan-Yahudi-Müslüman-Şintoist-Şaman gibi sözcüklerin konmasına öyle fena alıştırmışız ki, “İnsan Uygarlığı” kavramını duyunca önce irkiliyoruz. Ya da “Beşeri Medeniyet”. Sanki bir yerlerden duymuşuz da, ama nereden, pek hatırlayamıyoruz. Çünkü tamamen aynı biyolojik aileden gelen akrabalar olduğumuz, büyük özen ve ihtimamla sistematik olarak unutturuluyor bize. Bunu çağlar boyu hatırlatmaya çabalayan filozof, yazar, şair, otacı ve bilgeleri

¹ Buket Uzuner’in TEDx-Hacettepe (2020) konuşmasının metnidir.

de çoğunluklar duymadı, dinlemedi. Oysa dili, yazıyı, hikâye etmeyi, ateşi kontrol altına almayı, gıdaları pişirmeyi, tekerleği, müzik aletleri ve ev yapmayı, şehir kurmayı, elektriği, radyoyu, röntgeni, aşıları, antibiyotiği, doğum kontrol ilacını, telefonu, interneti, yapay zekâyı icat veya keşfedenler yunuslarla balinalar veya geyiklerle kartallar değildi. Evet, aslında bizim ortak bir İnsan Uygarlığı mirasımız var fakat bundan bahsetmek ve bunun farkında kalmak, ancak insanlığın bölünüp kutuplaştırılması ve düşmanlaştırılması sayesinde yapılabilen silah ticareti, savaşlar, din çatışmaları ve nihayet bütün bunlar sayesinde lüks içinde yaşayabilen kral, sultan veya başkanların saltanatını tehlikeye atıyor. Bu, tıpkı ölümlü olduğumuz için bizi ölümle korkutarak üzerimize baskı kuran kurumlarda refah içinde yaşattığımız diğer ölümlü seçkinlerin naniği gibi bir şey.

Yazı başlığında kullandığım “İnsan Uygarlığı”nın temel gücü yerine “ana” sözcüğünü özellikle seçtim. Ana bize “anne”yi anlatır ve BU yüzden biz varlığımızı ve aidiyetimizi üzerine kurduğumuz değerleri başlıca, en önemli, ezcümle değil; anadil, anayurt, anakara, anapara, “Tabiat Ana” olarak kullanırız. BU yüzden konuşmamın/yazının başlığında kullandığım “İnsan Uygarlığı”nın başlıca, en önemli güç kaynağı olarak *kız neşesi* adını verdiğim dişi gücü, pek çok dildeki gibi bizde de temel anlamına gelen anneye, dişi insana bağlamaktan keyif aldığımı gizlemeyeceğim.

Kız neşesi kavramını benden önce kullanmış olanlar vardır, diyorum çünkü insan uygarlığında şimdiye dek söylenmemiş pek bir kavram kalmadığına, bizim ilk kez duyduğumuzu sandığımız ve “her ne kadar yeni olursa olsunlar” hiçbir şeyin yoktan var

olmadığına, hemen her şeyi aslında destanlardan, ninni, türkü, şarkılardan, romanlardan, sinemadan, internetten akarak bize miras kalan insanlık kültüründen edinmiş olduğumuza inanıyorum. Çünkü bizim sandığımızın aksine “geçmişin en az bizim kadar incelikli insanların” da BU dünyada yaşadığına dair çok belge bulunmaktadır.

Kız neşesi nedir peki?

Kız neşesi, aslında hepimizin iyi bildiği, varlığını hemen tanıdığımız, en karanlık ve umutsuz zamanlarda ışığını görünce yüzümüzün aydınlandığı, dertlere deva, açlara aş, hastalara şifa; evin, ocağın, hayatın devamlılığı ve bereketini sağlayan enerji kaynağının adıdır.

İnsanlığın bütün çağlarında yaşanmış bütün savaşlar, yıkımlar, salgın hastalıklar, afetlerden sonra ortaya çıkan yokluk, kıtlık, yangın, acı, açlık ve felaketlerden sonra ateşi yakan, etrafına çocukları ve yaşlıları toplayan, gerekirse taş kaynatıp sıcak çorbaymış gibi içiren, otlardan lapa yapıp yaraları saran, ninni, hikâye ve türkü-şarkıyla ruhları saran kadınların, hayatı daima yeniden kurma ve sürdürülebilir kılma güçlerinin adı *kız neşesi*'dir. Kadınlar BU güçlerinin çocukken farkına varırlar. Kız çocuklarının küçücük şeylere sevinmeleri, cıvı cıvıdamaları, renklerle renklenmeleri, bir tek ritimle dansa koşmaları, iki üç tanesi bile bir araya gelince hiç sıkılmadan saatlerce eğlenip kıkırdamaları... İşte bütün bunlara yeten ve artan enerjilerini keşfederler.

BU hep böyle miydi? Bunun için tarihe bakmak lazım tabii. İnsan Uygarlığı'nın köklerini araştırmak için başvurduğum “tarih” sözcüğü Batı dillerine Yunanca “soruşturma, haber alma, bilgi edinme, tanık, hikâye etme” anlamlarına gelen “*historia*”

kelimesinden, Türkçeye de İbranice, Arapça, Aramca ve Akadca dillerindeki aynı kökten geliyormuş. Geçmiş zamanı inceleyen ve anlatan tarihçilerin “babası” Yunan **Heredot** olarak kabul edilir. Bir başka tarih babası da yine Yunan **Plutark**’tır. BU tarihçi babalara Arap **İbn-i Haldun**’dan Alman **Hegel**’e, Fransız **Braudel** ve **Foucault**’dan Türk tarihçileri **Halil İncalcık**’a, **İlber Ortaylı**’ya kadar pek çok değerli ismi sayabiliriz. Cinsiyetçi olmayan ender erkek tarihçilerden **Yuval Noah Harari** ve **Cemal Kafadar** kullandıkları sade dil ve çoğulcu bakışla gönlümde özel bir yere sahiptir. Görüldüğü gibi, İnsan Uygarlığı’nın geçmişini anlatanların hepsi erkek tarihçidir. BU yüzden insanlık tarihinde kadının adı yoktur, ender olarak rastlandığında da (şimdi aktaracağım sıfatlar bana ait değildir) ya tüm dünya saraylarındaki entrikacı, düzenbaz, yılan gibi zehirli; ya sokaklardaki fahişe, yaşlı kaltak, kahpe; ya ateş başındaki cadı, büyücü ya da bakireyken anne olabilmiş kutsal ana, azize olarak yer alır. İşte kendini insanlık tarihinde arayıp bulamayan kadınlar, “Acaba hiç mi iyi, zeki ve üretken kadın yoktu?” diye düşünür ama çocukluktan beri duydukları “kaşık düşmanı”, “eksik etek”, “kuyruğunu sallama”, “dırdırcı”, “dedikoducu” gibi kalıplaşmış ifadeler arasında sıkışıp kalırlar. Oysa İnsan Uygarlığı’nı erkekler tek başlarına kurmadılar, kuramazlardı, kuramazlar.

Ünlü astrofizikçi ve yazar **Carl Sagan**, 1972 yılında NASA’nın yaptığı “Uzaydan gelmesi olası canlılara ‘İnsan Uygarlığı’nı temsil edecek tek sembol ne olur?” adlı Pioneer Plaket yarışmasına katılan onlarca yazar ve bilimci arasından birinci seçildi. Çünkü Sagan, insan uygarlığının sembolü olarak diğer katılımcılar gibi ne farklı dinlerin ne de farklı dillerin sembolünü kullanmıştı. Carl Sagan, insan kültürü ve uygarlığını sadece

bir kadınla erkek figürünün temsil edeceğini bilen ve bunu açıklamaktan korkmayan bir hümanistti.

BU yüzden onun seçtiği bir kadın ve erkekten oluşan Pioneer Plaket (Öncü Plaket) bugün uzayda insanlığı temsilen dolaşmaktadır. Altın öncü plaket, uzaylı bir medeniyetin, BU araçla karşılaşması durumunda, onu kimin yaptığını ve onlarla nasıl iletişim kuracağını bilmesini isteyen Carl Sagan'ın fikriydi.¹

İşte tüm BU nedenler yüzünden, kadınların çoğu tarihteki kadınların gerçekte kimler olduğunu ve sahiden neler yaptıklarını kadın kurgu yazarlarından öğrenmeye çalışıyorlar. Sadece son 150 yıldır kadınların yazmasına ve yayımlamasına “izin verildiği” için BU konuda henüz yeterince birikim yok ama “hamdolsun” şimdiden muhteşem bir miras oluşmakta. İşte şimdi bunlardan, hem de benim için en önemlilerinden birinden bahsedeceğim.

Adı **Ursula K. Le Guin**; ufak tefek, gösterişsiz bir kadın. O, dünyanın en çok tanınan kadın bilimkurgu yazarı. Bilimkurguyu edebiyattan dışlayanları bozguna uğratan yazar da denebilir. Konuşmaya başlayınca gözlerinden fışkıran zekâ, sözlerinden akan metaforlar ve kendi kitaplarını okurken sesindeki çocuk samimiyetindeki kahkahalardan etkilenmemek olanaksız. Ursula K. Le Guin'in İnsan Uygarlığı'yla ilgili hemen tüm baba tarihçilerin aksine muhteşem bir tarih tezi var ki, artık sinirbilim (*neuro science*) ve teknolojik destekli antropoloji bilgilerimize

¹ **Carl Sagan**, popüler bilime yaptığı katkılarla çocuklar ve gençlere bilimi sevdiren, evrende bizden başka canlıların da olduğu fikrini zihinlere sokan önemli bir bilim insanı ve aydın. Onu insan olarak da çok severken, ilk karısının anılarından dışarıda feminist, evde “ailenin reisi erkek” olarak yaşadığını öğrendiğimi, “kız neşesi” konulu BU kitaba dipnot olarak eklemek gereği duydum.

dayanarak onun 20. yüzyılda ortaya attığı BU tezin gerçekliği giderek daha çok anlam kazanıyor.

Ursula K. Le Guin, ünlü yönetmen **Stanley Kubrick**'in dünya sinemasını değiştirdiği öne sürülen 1968 yapımı önemli epik filmi *2001: Bir Uzay Destanı*'na (*2001: A Space Odyssey*) bir atıfta bulunur. İzleyenler bilir, BU filmin ilk sahnelerinden birinde “maymun adamlar” dilin, yazının, aletlerin icadı ve ateşin kontrolünden önceki bir devirde hayal edilmiş, çiğ et yiyerek beslenmektedirler. O maymun adamlardan birinin önce bir hayvan öldürmek için, sonra da başka maymun adamlarla savaşırken silah olarak kullandığı kemiği göklere savurduğu ünlü bir sahne vardır. O bir kemik havada döne döne uzaya yükselir ve orada benzer bir formdaki uzaygemisine evrilir. Filmin sonunda uzayda tek başına bir insan cenini ortaya çıkar. Filmde silah olan kemik, insan uygarlığının ilk aleti ve başlangıcı olarak sembolize edilmiştir. Bakın Ursula K. Le Guin BU sahne için ne yazmış:

“İlk kültürel gereç, büyük ihtimalle içi doldurulacak bir nesneydi. Pek çok kuramcı, en erken buluşların-icadların, toplanan ürünlerin içine doldurulduğu bir kap ve bir de file gibi bir taşıma gereci olması gerektiğini belirtiyor. *Women's Creation*'da (Kadınların Yaratısı) **Elizabeth Fisher**¹ böyle diyor. Ama yo, olamaz. O harikulade büyük, uzun, sert şey nerede? Hani yanlış hatırlamıyorsam bir kemikti de bu, filmde Maymun Adam bunu alıp ilk defa birinin beynini göçertmiş, sonra da dünyanın ilk kitabına uygun cinayetini işledim diye aşka gelip havaya fırlatmıştı. O da havada döne döne uzaygemisi olmuş, kozmosu

¹ **Kadınların Yaratısı** (*Women's Creation*), McGraw-Hill, 1975.

delip döllemiş, filmin sonunda da (her nasılsa) bir rahime, herhangi bir koruyucu çerçeveye gerek duymadan Samanyolu'nda süzülen güzel mi güzel ve elbette erkek bir cenin yaratmıştı? Bilmiyorum. Umurumda bile değil. Ben o hikâyeyi anlatmıyorum. Onu daha önce duyduk; bütün o sopalar, mızraklar, kılıçlar, o beyin göçerten, saplanan, vurulan şeyler, o uzun ve sert şeyler hakkında işitmediğimiz şey kalmadı; ama [ilk icat olarak] içine bir şeyler konan şeyi, mazrufun zarfını şimdiye kadar hiç dinlemedik. Bu, yeni bir hikâye. Yeni bir haber. (...) Eğer içine dolduracak bir kabınız yoksa yiyeceğiniz bile elinizden kaçıp gider. (...) Sonuçta ev de insanın içini doldurduğu bir kaptır.”

Ursula K. Le Guin, –tıpkı biyolog, tarihçi, arkeolog ve antropologların da hâlâ yakın durdukları ama gelecekte başka bulgular sonunda pekâlâ tamamen değişebilecek *insanlık tarihi* bilgimize dayanarak– İnsan Uygarlığı'nın avcılık-toplayıcılık yaparak beslendiği tarihöncesi çağlarda ilk buluşlardan biri olarak kâseye, kap teorisine, yani içinde yiyecek taşınan file çantaya, file torbaya [çuval] öncelik veriyor. Yazar, o kaplara, filelere doldurulan yiyeceklerle beraber uzaklara taşman ilk hikâyelerden [insana özgü ilk kurgu sözlü öykülerden, masal ve mitolojik anlatılardan] bahsediyor.

“Hayatı değiştiren şey [taşıdıkları gıda] et değildi, burada taşıdıkları hikâyelerdi hayatı değiştiren,” diyor yazar. Tıpkı Yuval Noah Harari gibi, İnsan Uygarlığı'nın temelinin, hikâye edebilme kuvvetine dayandığını savunuyor.

Psikiyatrist **Jacques Lacan**'ın büyük bir talihsizlik olduğunu düşündüğüm “dil in erkeklerin alanı” olduğu tezini yepyeni

bir hikâye dili yaratmış olan “Yerdeniz Büyücüsü ve Mülksüz” Ursula K. Le Guin bizzat altüst ediyor. Aynı ufak tefek kadın, yemeklerle beraber hikâyelerimizi de çağlar boyu bize taşıyarak destanlarımızı, efsane, mitoloji, mesel, şiir ve türkülerimizi yaşatan, İnsan Uygarlığı’nın kurulması ve devamı için ana güç olan *kız neşesi*’nin ateşini yakan kadınların, biyolojik üstünlükleri nedeniyle **doğumla ölüme** daha yakın olduklarını ve yaşlanıp erkekler tarafından “kocakarı” diye adlandırılarak görünmez kılındıkları için zorunlu ve yaşamsal **değişime** de çok daha kolay ayak uydurduklarını; yani hayatla çok daha kolay, rahat başa çıktıklarını ekliyor.

Şimdiye kadar farklı kişilerin sözlerini aktardım ama artık benim de kadınlara bir çift sözüm var ve ben her yaştan, her ekonomik sınıftan, etnik ve inançtan kadına sesleneceğim: Ey kadınlar, ey kız çocukları, ey genç kadınlar ve ey.kocakarılar! Sakın unutmayın: İnsan hayatının sürdürülebilirliği kadınların neşesinden kaynaklanan ana güce, o mucizevi ana enerjiye bağlıdır. Nokta. Biliyorsunuz, hayatta herkes ve her şey geçicidir. Bir gün herkes sizi terk edebilir, sevdikleriniz göçebilir, aklınıza gelmeyenler başınıza gelebilir ve yalnız kalabilirsiniz. Korkmayın! Hiç korkmayın, çünkü size tabiatın bahşettiği, büyük ninenizden, annenizden miras, sizden de başka kadınlara miras kalacak muhteşem bir dostunuz var: Adı **Kız Neşesi**. BU büyük enerjiyi önce başka kadınlara, kız çocuklarına faydalı, iyi işlere, sonra da tüm insan ve insandışı canlılara iyilik ve destek için kullanmaya özen gösterin. Bunu yaptığımızda zaten paylaştığımız gücümüz sağlık ve neşe olarak bize dönecektir; dönüyor.

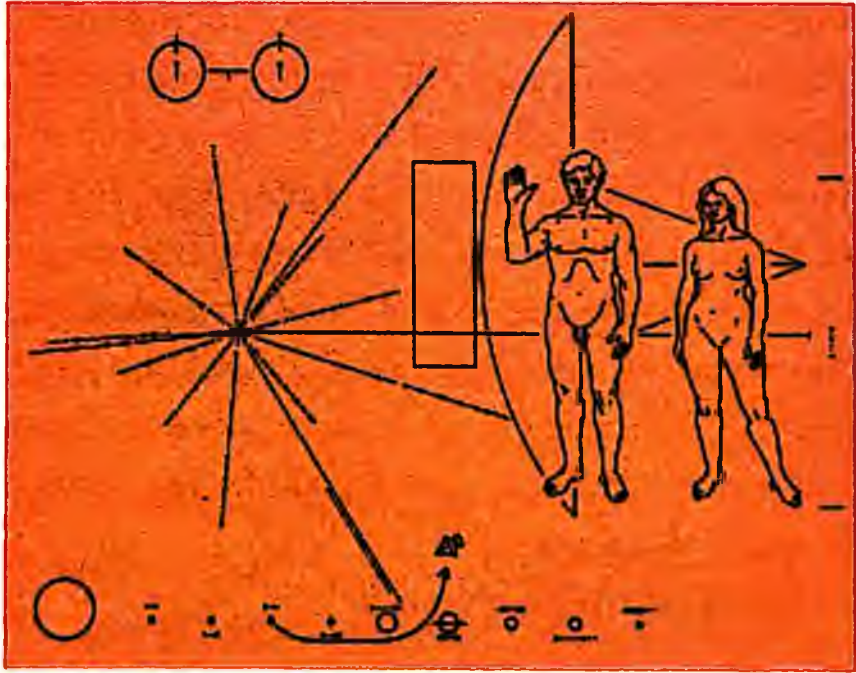
Bütün BU nedenlerle asla ama asla *kız neşesi*'nin sizi terk etmesine izin vermeyin. O, sizin can ocağınız, yaşam ateşiniz. Sakın kahkahanızdan, neşenizden coşkunuzdan ve küçücük sevinçlerle cıvıldamaktan vazgeçmeyin. BU neşe size pek çok sorun için çözüm yolu bulma enerjisini verecektir.

Her yaştaki her ekonomik sınıftan, etnik ve inançtan erkeğe de, babası tarafından değer verilerek büyütölmüş bir kız çocuğı, değerli bazı adamları sevmiş bir kadın ve çok sevdiği iyi bir oğulun annesi olarak, izninizle bir çift sözüm var:

Ey erkekler! Sevdığınız kadınların, annenizin, kız kardeşlerinizin, kız arkadaşınız veya karınızın, kadın dostlarınızın ama en çok da kızlarınızın neşesini sakın kırmayın! Neşesini ve sevincini kırdığınız her kadın, insanlığın sürdürülebilirlik enerjisini de etkiler. İnanmasanız bile size uğursuzluk getirir. Önce kendi neşeniz, sonra ocağınız söner.

Ve ey insanlar! Kadın veya erkek, genç veya yaşlı, oralı veya buralı insanlar! Dikkat edin; kadınların gülüşüne, sevincine, neşesine, cıvıltısına, sesine, aklına, emeğine, coşkusuna düşman olan herkesten ve her gelenekten uzak durun, böyle kişilere sakın güvenmeyin! Çünkü her kim ki kadının neşesine düşmandır, o, yaşama, mutluluğı, barışa, huzura, kardeşliğe, ortak sevince, kolektif kıvanca da düşmandır!

Ve son söz: **Yaşasın Kız Neşesi!**



Pioneer Plağı Üzerindeki Çizim.¹

¹ Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Pioneer_pla%C4%9F%C4%B1

**“Kendi sevincini bir başkasının sevincinde
bulmaya muktedir olmak, işte mutluluğun sırrı!”**

Georges Bernanos, *Romanesk Yazılar*

Düzenleme
Ny.ozlem

4

SPİNOZA'NIN 400 YIL, BİYOLOJİNİN 200 YIL ÖNCE TANIMLADIĞI O YAŞAM ENERJİSİNİN DİŞİ İNSANDA YOĞUNLAŞMIŞ ŞEKLİ:

“KIZ NEŞESİ”

Spinoza adını ilk kez **Einstein**’ın bir sözü vesilesiyle duyduğumda üniversite öğrencisiydim. Einstein, 1933 yılında Nazi Almanyası’ndan canını kurtarmak için kaçarak Amerika’da ders vermeye başladığı sırada, bir öğrencisi ona ateist olup olmadığını sorunca, “Ben Spinoza’nın tanrısına inanıyorum,” demiş.¹ Tabii haliyle, “Kim BU Spinoza ki, Einstein gibi bir dâhiye yol

¹ Aynı hikâyenin farklı referansına yıllar sonra BU kitap için uzunca bir süre ve zevkle Spinoza çalışırken **Frederic Lenoir**’ın *Mutluluk Üstüne Felsefi Bir Yolculuk* adlı kitabında rastladım. Kendisinin Lahey’de şimdi küçük bir müze olan Spinoza’nın evindeki ziyaretçi defterini imzaladığı sırada Einstein’ın da adını gördüğünü okudum. Yazar, Einstein’ın 2 Kasım 1920’de Spinoza’nın müze evinde bütün bir gününü geçirdiğini ve 1929’da kendisine dini inancını soran New York hahambasına, “Var olan her şeyin ahenginde kendini açığa vuran Spinoza’nın tanrısına inanıyorum,” dediğini yazmış (Bilge Kültür Sanat, çev. Atakan Altınörs).

gösteriyor?” sorusu, edebiyat ve felsefeye düşkün biz birkaç sayısalcı genç arasında dolaşmaya başlamıştı.

O yıllarda henüz interneti icat edemedikleri için, sayıları kısıtlı kütüphanelerde Spinoza hakkında ne bulduysam okudum ama itiraf etmeliyim ki çoğunu anlamadım. BU çabalarımın Spinoza’yla ilgili olarak aklımda kalan, 17. yüzyılda Hollanda’da 45 yıllık çok sıkıntılı, yasaklı bir hayat yaşadığı ve geriye *Etika* adlı önemli bir eser bıraktığıydı. Fakat çok iyi bildiği güncel diller yerine –kendi hayattayken fikirleri anlaşılırsa öldürülebilir korkusuyla– az bilinen Latince yazmak durumunda kaldığı ve BU yüzden *Etika*’nın felsefeciler için bile zor bir kitap olduğunu da ya duymuş ya da okumuştum. Yoksa ben mi uydurmuştum? Oh neyse, derin bir nefes!

Açıkçası –şimdi dönüp baktığımda– kendini dev aynasında gören biyoloji öğrencisi bir sayısalcı ve yazar olmaya kararlı, öyküleri edebiyat dergilerinde yayımlanan edebiyat meraklısı bir genç kızdım ve bütün bunlar nedeniyle de –elbette ve mecburen– felsefeyle kendi çapımda ilgiliydim. Çünkü felsefenin tüm bilimlerle ve edebiyatla ilişkisini lisede öğrenecek bir eğitim sisteminde yetişmiştim. Üstelik Shakespeare ve Freud’dan haberdar bir annenin ben daha ilkokuldayken, “Olmak ya da olmamak, işte bütün mesele bu!” cümlesini uzun uzun açıkladığı çocuğuydum. Tüm bunlar felsefesiz eksik kalacağımı bağırıyordu fakat üniversitedeyken bilgim o dönemde çok popüler olan **Sartre** ve **Simone de Beauvoir** adlarıyla anılan **Varoluşçuluk** ve **Nietzsche’nin Nihilizm’iyle** kısıtlı, dolayısıyla da oldukça yüzeyseldi. Yani şimdi bakınca, onları da ne kadar anladığımı tartışılır. Çok gençtim, çok meraklı ve

heyecanlıydım. Dünyanın, tabiatın, insanlığın ve Türkiye'nin temel meselelerini, tarihini mümkünse hemen öğrenmek ve gelecekte bunlara çözüm üretenlerden biri olmak istiyordum; yani dünyayı kurtaracaktım. Daha da yani: Tam delikanlıydım!

Şimdi biraz gülümseyerek, biraz mahcubiyetle o heyecanlı genç kıza baktığımda, gözlerindeki içtenliği, parıltıyı ve *kız neşesi*'nin enerjisini görüyor ve onu kucaklıyorum.

Spinoza'ya ikinci rastlayışım da tam BU konuyu araştırırken oldu. BU konu dediğim elbette *kız neşesi*. Ne zaman ki, tabiatın, kadın-insana bol bol bağışladığı BU büyük dayanıklılık, güç ve dayanışma enerjisini şahane bir neşeyle süslediğini anlayıp, ona *kız neşesi* adını koyduktan sonra bunun biyolojik, hormonal alt yapısını araştırmaya, okumaya ve konunun uzmanlarına danışmaya başladım, işte o zaman Büyük Spinoza her taşın altından çıkmaya başladı. BU kez akıllanmıştım; Spinoza'yı, kendi kaleminden değil, onu anlatan felsefecilerin, öncelikle bizim felsefecilerimizin bizden örnek ve anılarla açıkladıkları üzerinden okumaya, araştırmaya, çalışmaya koyuldum.

BU konuda öncelikle **Prof. Çetin Balanuye**'nin *Spinoza'nın Sevinci Nereden Geliyor?*¹ kitabını meraklısına öneririm. Sonra **Frederic Lenoir**² ve **Antonio Damasio**³ kitapları ve Türkçe çevirisi olan *Etika*'yı⁴ okurken Spinoza'nın zekâsına, öngörü ve

¹ *Spinoza'nın Sevinci Nereden Geliyor? – Reddedilemeyecek Bir Felsefi Teklif*, Çetin Balanuye, Ayrıntı Yayınları.

² *Spinoza Mucizesi*, Frederic Lenoir, çev. Aslı Sümer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

³ *Spinoza'yı Ararken*, Antonio Damasio, çev. Emre Kumral ve İlay Çetiner, ODTÜ Yayıncılık.

⁴ *Etika*, Spinoza, Latince aslından çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları.

kavrayış gücüne hayran oldum. Çünkü Spinoza'nın, bundan 400 yıl önce, biyoloji ve tıp biliminden de önce his ve duyguların farkı üzerine, şimdi sinirbilimcilerin (nörobilimci) doğruladığı tanımlar yapmakla kalmamış, bir de duyguların hayatta kalmamızı sağladığını ve sonra hislere öncülük ettiğini kavramış gencecik bir bilge olduğunu anlamaya başlamıştım. Spinoza evrimsel bir önseziyle, tabiatта zeki olanların hayatta kaldığını ve yaratıcı zekâyа sahip olanların böylece sorunlara otomatik olarak çözüm sağlayacak “araçlarla” dünyaya geldiğini anlatmıştı.

***Conatus* nedir ve biz kadınlarla ne ilgisi olabilir?**

Spinoza bununla da kalmamış, içine doğduğu Yahudi toplumunda din adamı olmak amacıyla çok yoğun eğitim almasına, dünyayı sadece din üzerinden değerlendirmek üzere yetiştirilmesine rağmen, yurttaşların baskı ve işkenceden korkmadan düşüncelerini ifade edebilecekleri, dünya işleriyle ilahi konuların birbirinden ayrıldığı bir devlet fikrini, yani *laik devleti* gencecikken tanımlayan bir düşünür olmayı başarmıştı. Ne yazık ki, o zamanın da en özgür fikirli ülkelerinden Hollanda'da yaşamasına rağmen düşünce ve ifade özgürlüğünden bahsetmesi son derece bağınaz Yahudi toplumunda hiç hoş karşılanmamış, dinden dışlanıp aforoz edilmiş, kendi ailesini bile görmesi yasaklanmış, maddi ve manevi olarak tek başına bırakılmıştı. Buna rağmen, kendi döneminde devam eden ve daha yüzyıllarca sürecek olan, kadınların düşünmesi, okuma-yazması ve fikir tartışmaları yapması gibi durumlar ölümcül olarak yasaklandığı için mecburen hepsi erkek düşünür ve bilimcilerin dikkatini çekmiş, bazılarıyla bizzat arkadaşlık edecek kadar tanınır olmuş, cesur ve ileriye

taşınacak fikirler üretmeye devam etmişti. İşte Spinoza'nın, benim ondan 400 yıl sonra *kız neşesi*'yle ilişkilendirdiğim, biyoloji bilimininse çok daha önce, kendisinden 200 yıl sonra **Homeostazis** olarak adlandırdığı büyük buluşu da BU önemli fikirlerinden biridir. Adı: **Conatus**!

Conatus¹ mücadele, çaba, eğilim anlamında Latince bir kavram. Spinoza, Conatus ile "Her ŞEY varlığını sürdürmek için elinden geldiğince çabalar," diyor; "ŞEY'in kendi süreğenliğini sağlamak için gösterdiği çaba, o ŞEY'in özünü oluşturur," diye ekliyor. Ve biz bundan 400 yıl sonra, şimdiki biyoloji bilgimizle, aslında Spinoza'nın Conatus ile aslında Homeostazis'ten bahsettiğini anlıyoruz. Çünkü tüm canlıların tabiatıta var olan tehlikelere karşı varoluşlarının bütünlüğünü korumak çabasına, biyoloji bilimi, araştırma ve deneyler sonucu Homeostazis adını vermiştir. Aralarında 200 yıl fark olsa da vardıkları yer aynıdır. Ya da bilimlerin anası biyoloji, Spinoza'nın tezini doğrulamıştır.

Peki bunun *kız neşesi*'yle ilişkisi var mıdır ve eğer varsa o nedir? Olmaz olur mu hiç!

Benim de hemen tüm kız çocukları gibi çocukluğumdan beri farkında olduğum o eşsiz özelliğe, yani kızların yan yana gelince oğlanlardan daha çok eğlenip daha çok güldüğü, kızdıkları veya üzüldükleri ne varsa onunla dalga geçebilecek kadar cesur ve mizah zekâları yüksek-şakacı olabilme yeteneğine verdiğim *kız neşesi* adı, beni bir biyolog olarak başından beri BU özelliğin bilimsel kökenini aramaya yönlendiriyordu. Aslında, konuyu araştırmak için biyolog olmaya da gerek yok; tabiatın,

¹ Conatus, Spinoza'nın *The Ethics* (Etika) yapıtının 3. Bölümü'nde 6, 7, 8. önermelerinde kullandığı kavram.

her türün devamlılığını sağlayan memeli dişi canlıları korumak için onlara farklı hormonlarla destek verdiğini biliyoruz. Üstelik teknolojinin ilerlemesiyle gelişen bilim sayesinde biz hormonları ve işlevlerini daha fazla anladıkça, eskiden “Nasıl oluyorsa?” diye dudaklarımızı büzüp başımızı salladığımız mucizelerin nedenlerini de öğreniyoruz.

Ben, kadınların insan yaşamını özellikle çok zor koşullarda ve umutsuz zamanlarda, o yıkıntılar ve yokluklar içinde can çekişirken bile tutup ayağa kaldırabilen, özellikle bebeklerin, çocukların, yaşlıların, hamile kadınların hayatta kalmaları için mücadele edişlerinin altındaki gücün *homeostatis*’le ilişkili olduğunu düşündüm hep. Bu, her canlının içindeki hayatta kalma dürtüsüydü besbelli fakat kadınlarda çok daha fazla, güçlü ve cıvıl cıvıldı. Sonra Spinoza’nın buna biyoloji biliminden önce *Conatus* adını verdiğini öğrendiğimde daha da sevindim. O elbette bunu her iki cinsiyet için minimum düzeyde yaşam gücü olarak düşünmüştü, biyoloji bilimi de hücresel düzeyde aynı şeyi söyler. Fakat tam şimdi ve burada hepimizin, kadın veya erkek olarak, hep birlikte “kabullenilmiş yanlışlık” olarak göz ardı ettiğimiz o tarihi ve yaşamsal büyük hatayı hatırlamanın sırası gelmemiş midir? Şimdi değilse ne zaman? Nedir o?

Biyoloji ve canlılarla ilgili tüm diğer bilimler tamamen erkek bedeni, fizyolojisi, beyin fonksiyonları ve tercihlerine göre; erkeğe uygun olarak araştırılmış, çalışılmış, üretilmiş, tarih hatta tarihöncesi (*prehistorya*) eril bir dilde ve erkeklerce yazılmıştır. İtirazımı çok basit bir örnekle hemen açıklarsam bana erkekler bile hak verecektir. İnsanların hangi yaşta ne kadar uykuya ihtiyacı olduğu konusunda 100 yıldan fazladır araştırmalar yapılıyor ve bize BU konuda bilgiler veriliyor. Kadınların eğitim ve çalışma hakları

erkekler tarafından gasp edildiği için uyku konusunu da sadece bilim adamları erkekler için araştırıyordu (unutmayalım: bilim adamındaki “adam” da erkek demektir). Halbuki son yıllarda artık kadın bilimciler de araştırmalara katıldıklarından, kadınların, beyinlerini gün boyunca erkeklerden daha fazla kullandıkları için onlardan daha fazla uykuya ihtiyaçları olduğunu keşfettiler.¹

*Leydi Sapiens – Tarihöncesindeki Kadına Dair Klişeler Yıkılıyor*² kitabının önsözünden alıntılırsam: “Kadınlar, [erkeklerin yazdığı tarih ve tarihöncesi kitaplarında] ancak güçlü kuvvetli erkek avcılarının himayesi altında yaşayan savunmasız, korku içindeki varlıklar GİBİ resmedildi. Fakat prehistoryanın kadınlarla ilgili araştırmaları derinleştikçe yavaş yavaş başka bir tablo ortaya çıkmaya başladı. (...) Bugün DNA analizi, kemiklerin cinsiyetini belirlemeyi mümkün kılıyor. Yapılan gündelik işlerden, stresten kaynaklanan patolojilerin izlerini sürmek artık mümkün ve tüm bunları 20. yüzyılda yapamıyorduk. Üstelik günümüzdeki araştırmacıların çoğu kadındır ve araştırmalarını çok doğal olarak erkek meslektaşlarının göz ardı ettiği, dahası küçümsediği konulara yaymışlardır. Geleneksel olarak erkek işi kabul edilen aktiviteler, örneğin avlanma ve taş yontma elbette sahnenin en ortasında yer alıyor; dişil varsayılan deri işleri, yemek hazırlamak, çocuklara bakmak gibi pek önemi olmayan ev işleri, şüphesiz ilk prehistoryacı erkeklerin, kadınların reşit görülmediği şu 19. yüzyılda yaşamış olmalarının sonucudur.”

¹ “Women need more sleep than men because of their complex brains work harder”, Will Worley, independent.co.uk, 11.03.2016. | “Women Need More Sleep than Men”, Abbie Uychiat, WomensBrainHealth.org.

² *Lady Sapiens – Tarihöncesindeki Kadına Dair Klişeler Yıkılıyor*, Jennifer Kerner, Thomas Ciotteau, Eric Pincas, çev. Alara Çakmakçı, Say Yayınları, 2023.

Leydi Sapiens – Tarihöncesindeki kadına dair klişeler yıkılıyor

Kitabın arka kapak metninden:

“Avrasya’nın çeşitli yerlerinde 45.000 yıl öncesine uzanan, iri vücutlu ve yüzü olmayan nadir ve değerli kadın heykelcikleri keşfedildi. BU yontular Venüs heykelcikleri olarak biliniyor. Peki BU eserlere ilham veren kadınlar gerçekte neye benziyordu?

Yüz elli yıl boyunca araştırmacılar tarihöncesindeki kadınların günlük yaşamlarına dair hiçbir arkeolojik bilgi sunmadılar ve toplumdaki yerini hafife aldılar. Hatta BU kadınlar klişelere hapsedildi: Erkekler avlanır, maceralara atılır, icat eder, yaratır ve çizerken kadınların rolünün çocukları eğitmek ve ev işleri yapmakla sınırlı olduğuna inanıldı.

Geçtiğimiz on beş yıl boyunca yeni nesil araştırmacılar BU yaklaşım modelini sarsmaya başladılar. Çığır açan analizler ve yeni kazı yöntemleri tanımlayarak görünmez olanı görünür hale getirdiler. *Leydi Sapiens* BU son araştırmaların ışığında tarihöncesindeki kadının toplumdaki vazgeçilmez ve prestijli konumunu ortaya çıkarıyor. BU antik kadınlar ilk kez gözlerimizin önünde yeniden diriliyor ve kökenlerimizle ilgili yeni bir teoriye ışık tutuyor.”¹

BU konuda anacağım bir başka kitap olan *Seksen Unutulmuş Kadınla Dünya Tarihi*’nde², 300.000 yıl içinde bugün 8 milyar nüfusa sahip insanlığın buraya nasıl geldiğinin sorgulandığı bölümde, kitabın yazarları olan uzman iki kadın şöyle diyor:

¹ Bkz. <https://saykitap.com/urun/leydi-sapiens/>

² *Seksen Unutulmuş Kadınla Dünya Tarihi*, Katie Nelson, Olivia Meikle, çev. Mel-da Uytun, Maya Yayınları.

“Dünya Tarihi erkeklerin erkekler hakkında bir araya getirdiği üzücü hikâyeler yığınıydı ve mesaj şuydu: Erkeğe ve onun kahramanlıklarına saygı gösterin. Bu, Dünya Tarihi’ni yalnızca korkutucu değil aynı zamanda [kadınlar için] moral bozucu da kılıyordu. (...) Sorunun temeli, destanımızda karakterlerimizin yaklaşık yarısının eksik olmasına dayanıyor. Ve eğer karakterlerin yarısı eksikse bırakın mantıklı olmayı, ilgi çekici olay örgüsü oluşturmak için bile ciddi bir zihinsel jimnastik yapmak gerekir. En şaşırtıcı olaylar, umutsuz kayıplar ve dünyayı değiştiren zaferlere sahip en muhteşem yaşamlar dışarıda bırakılmıştır. Bunlar insanlık tarihinin simgesel yaşamlarından bazılarıdır. Tek yapmamız gereken bunların hikâyelerini anlatmak. İşte buradayız!”

***Seksen Unutulmuş Kadınla Dünya Tarihi*, binlerce yıllık tarih yolculuğumuzun eksik parçalarını tamamlıyor...**

Kitabın arka kapak metninden:

“En eski insan medeniyetlerinden günümüze kadar, sayısız kadın liderin, sanatçının, savaşçının, bilim insanının hikâyeleri görmezden gelindi, unutuldu veya arka plana itildi. Dünyanın ilk üniversitesini kuran İslam Dünyası vizyoneri, tarihin en başarılı korsanı, öncü bir Mısırlı feminist lider, uzaya çıkan ilk kadın... ve daha onlarcası.

Seksen Unutulmuş Kadınla Dünya Tarihi, işte BU kadınların hikâyelerini bir araya getirerek alternatif ve derinlemesine araştırılmış tarihsel bir anlatı sunuyor. Her biri birbirinden inanılmaz şeyler yapan kadınların antik Mısır ve Roma İmparatorluğu’ndan Çin’e, Amerika’ya ve savaş sonrası Avrupa’ya kadar altı kıtayı ve binlerce yılı kapsayan tarihini bilinmeyen yönleriyle ele

alıyor. Yıllarca süren araştırmalara dayanan BU kitap, tarihi ~~ve~~ killendiren ve hatırlanıp anılmayı hak eden BU kararlı kadınları bir saygı duruşu niteliğindedir.”¹

İşte BU ve bunun gibi yüzlerce araştırmamanın sonucu gösteriyor ki (erkeklerin, insanlıktan her bakımdan dışladığı kadınlar hakkında oluşturdıkları, sanki kadının insan sayılmaması doğalmış gibi [utanç verici] yerleşik bir yargıya dönüşüp gelenek-selleşen fikirleri de hesaba katıldığında): Bundan 400 yıl önce Spinoza’nın *Conatus*’u düşünüp de kadının neşeyle sembolleşen yüksek enerjisi hakkında ayrıca düşünmeyi düşünememiş olması bir olasılık dahilindedir.

Benim BU konudaki araştırma yolculuğumun sonunda vardığım sonuç da şudur:

Tüm canlılar gibi, kadın ve erkek insanda hayatta kalmak üzere bulunan *Homestasis* veya *Conatus*, insan türünü devam ettirebilmesi için dişi insana, çektiği ağır yükün bir bedeli ve desteği olarak, doğuştan ölene dek büyük bir neşeyle güçlendirilmiş cesaret ve enerji olarak –erkek insandan çok daha fazlasıyla– armağan edilmiştir. Fakat BU asla karşılıksız bir armağan olmadığı için adına belki de “bedel” de denebilir. Neyse ne, ben buna Kız Neşesi adını verdim. Kadınlar da kabul edip aldılar. Bakalım BU deyim yaşayacak mı, yoksa unutulacak mı? Artık bundan gerisi zamanın işidir.

Bana gelince, ben şimdi yeni arayış yolculuklarına çıktım, kim bilir onlardan bazılarını da yakında paylaşırım belki.

Kız neşeniz bol olsun!

Eğer erkekseniz, hayatınızdan *kız neşesi* hiç eksik olmasın!

¹ Bkz. <https://mayayayinlari.com/book-author/olivia-meikle/>

**“Elden geldiğince neşeyi çoğaltmak,
hüznü azaltmak gerekir.”**

Montaigne

5

ÇEŞME DÜNYA KADIN LİDERLER ZİRVESİ'NDE “KIZ NEŞESİ”¹

Ekim 2025'te Çeşme'de bir toplantıya katıldım ve oradan bana günlerce yetecek moral, şevk, kız neşesi ve umut yüklenecek eve döndüm. Biliyorum şimdi çoğunuz, “Kendini kandırıp, yankı odalarında sahte umutlar yüklenmişsin, Buket!” diye acı gülümsüyorsunuz ama yazı yazmak için kolumu bile kıpırdatacak enerji bulamazken oturup bunları yazabilmem benim için iyiye işaret ve istedim ki sizlere de iyi gelsin. Böylece şimdiki zamanda paradan daha değerli ve daha çok ihtiyacımız olan BU güzel akıl, güzel fikir ve güzel duyguları sizlerle paylaşmak için oturup yazmaya karar verdim.

Ekonomiden siyasete, teknolojiden bilime, sanattan edebiyata, felsefeden basma, hukuktan işletmeye her alandan yetkin 21-80 yaş yelpazesinde ülkemizin yetiştirdiği kadınları aynı tarih ve mekânda bir araya getirebilmek, aynı zamanda

¹ Çeşme Uluslararası Kadın Liderler Zirvesi, Ekim 2025, Çeşme Belediyesi.

Cumhuriyetimizin 102 yılda kuşaklar boyu kadın liderler yetiştirmek mucizesinde nasıl başarılı olduğunun da bir muhasebesi ve envanteri oldu.

Zirvenin evsahibesi Lâl Denizli ve Afrika Birliği Gençlik Elçisi Tunuslu genç kadın aktivist Aya Chebbi'nin etkileyici konuşmasıyla açılan iki günlük paneller dizisi, böylece daha en baştan salondaki yüksek kadın enerjisi ve yoğun kız neşesi atmosferini belirledi.

Benim Çeşme Kadın Liderler Zirvesi'nde en fazla önemsedğim konulardan biri, Cumhuriyetimizin ilk yıllarında parmakla sayılacak ilk ve öncü "Kadın Lider"den 102 yılda "Kadın LiderLER'e, yani "Lider KADINLAR"a nasıl çoğaldığımızın dünyaya örnek olacak hikâyesi ve zaferidir. BU sadece kadınların değil, onlara güvenen ve değer veren Cumhuriyetçi kız babalarının, kız kardeşi olan ağabeylerin, öğretmenlerin, kız annelerinin ve tabii Atatürk ile arkadaşlarının zaferidir. Bu, bana Cumhuriyetimizin 100. yılında yine İzmir'de Atatürk'ün 2 Şubat 1923'te topladığı İzmir Kadın Kongresi'ni 100 yıl sonra zamanın İzmir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in yüzlerce kadın katılımcıyla kutlamasını anımsattı. Tabii BU kez belediye başkanının da kadın olması çok büyük bir artı değerdir.

İşte Çeşme Kadın Liderler Zirvesi'ne katılan, Cumhuriyetimizin yetiştirdiği kadınlardan bazıları:

Kadın Hareketinde Kadınlar: Nazan Moroğlu, Feride Acar, Şule Kut, Rümeyza Çamdereli, Şengül Akçar.

Siyasette ve Kamu Yönetiminde Kadınlar: Huri Şahin, Benamina Kariç, Lâl Denizli, Ayşe Yürekli.

Kadın Girişimciler: Mine İlhan, Yağmur Çoban, Gülsultan Doğan, Nesrin Otuzoğlu, Sanem Oktar.

Sanatçı-Edebiyatçı Kadınlar: Aylin Aslım, Hâdiye Kalkavan, Yasemin Şefik, Buket Uzuner, Eylül Görmüş.

Medyada Kadınlar: Şule Aydın, Tuğçe Arslan, Pekin Dilâra Çolak, Şirin Payzın.

Ekonomide Kadınlar: Münteha Adalı, Figen Baz, Işınso Kestelli, Nilüfer Aktan.

Sporda Kadınlar: Çağla Kubat, Âzade Apa Triolet, Yağmur Uraz.

Dijital Aktivizmde Kadınlar: Bedia Büyükgediz, Işıl Ergincan, Nihan Çumralıgil, Öykü Yalçın.

Ben de dahil olmak üzere pek çok kadın konuşmacının sık sık, “Kadın kadının yurdudur!” *ninesözüne* yer vermesi üzerine, bir edebiyatçı olarak bunun neden çok sevildiğini açıklamaya ben gönüllü (!) oldum. Biliyorsunuz, Türkiye’de ta Osmanlı’dan kalma “Kadın kadının kurdudur” diye bir atasözü var. Şu bilinen bir gerçektir ki, ataların hepsi erkektir ve onlar Türk geleneğindeki Bilge Ak Sakallılar’dır. Halbuki şifa, sağlık, bereket, doğum ve yaşamla ilgili konuları en iyi bilenler kuşkusuz hep kadınlardır. Ve BU yüzden atasözü olarak bize kadar gelen bilgilerin çoğu aslında birer ninesözüdür. Onları mutlaka akıllı kocakarılar söylemiştir ve onlar Türk geleneğindeki kadın Bilge Ak Saçlılar’dır.

Kadın kadının kurdu değil, insan insanın kurdudur¹

İşte yüzyıllarca kadınlara atasözü olarak yutturulan “Kadın kadının kurdudur!” sözü aslında eğer Latince bilmeyen birinin yanlış bir çevirisi değilse, kadınları birbirine düşman etmek isteyen çok kötü niyetli erkeklerin yalanıdır. Çünkü dünyada ilk

¹ “Homo homini lupus.” (İnsan insanın kurdudur.) Latince; Plautas.

yazılı şekliyle, MÖ 250 yıllarında yaşamış ünlü Romalı oyun yazarı Plautas'ın kullandığı BU sözün Latince aslı şudur: “İnsan insanın kurdudur” (Homo homini lupus). Romalıların mitolojik kahramanı olan kurt, burada zalim, yırtıcı ve genellikle insanlıkdışı vahşi nitelikleri işaret eder. Yani ünlü Roma atasözü oradan bizim buralara gelirken, “insan” sözcüğü her ne hikmetse “kadın”a dönüştürölüvermiştir. Tabii, kadını adamdan bile saymayan bir dünyada, insanın kadına dönüştürülmesi, akıllara bir olumsuzluk işareti olarak düşüveriyor. Halbuki insanlık tarihi, insanın insanı katletmesiyle, özellikle erkek insanın icadı ordular, silahlar, savaşlar ve kanla doludur. Hatta insanın insana kurtluğu meselesi semavi dinlerde Hz. Âdem'in oğulları Kabil'in Habil'i öldürmesiyle başlar. Fakat Âdem ve Havva'nın kızları arasında böyle bir kardeş kanı dökme, yani kurtluk yoktur ama nedense dünyada değil, sadece bizim ülkemizde kadın kadının kurdu olur?

İşte biz kadınlar, bize öğretilmiş pek çok sözün ve geleneğin aslının hiç de öyle olmadığını öğrendiğimizden beri, zor zamanlarda birbirimizle dayanışmaya ve birbirimizi kucaklamaya daha çok önem veriyor, kenetleniyoruz. Son 200 yılda birbirimize destek oldukça gücümüzün ve sesimizin arttığını görüyor, sanki bunu engellemek için birileri (!) bizi birbirimize düşman etmeye çalışmış diye düşünüyoruz sık sık. Sonra pek çok ülkede azınlıkları birbirine düşürüp onlar birbirlerini kurtlar gibi parçalarken iktidarda keyif sürmek isteyen çoğunluğun da benzer hileleri olduğunu öğreniyoruz. Mesela, bazı ülkelerde de, “Zenci/siyah, siyahın kurdudur!” uydurması olması gibi...

Elbette BU demek değil ki tüm kadınlar melektir ve kötülük yapmazlar. Böyle bir şey mümkün değil çünkü “İnsan insanın

kurdudur,” derken kadın ve erkeklerin insan olduğu gerçeğinden bahsedilmiştir. Yani, kötü erkek gibi kötü kadınlar da vardır ve kötülük insan türünün maalesef bir özelliğidir. BU nedenle yüzlerce kadının katıldığı Çeşme Dünya Kadınlar Zirvesi’ndeki tüm kadınlar da birbirine karşı nazik, incelikli, mütevazı veya anlayışlı değildi. Elbette kibrinden, egosundan veya kabalığından arınamamış kadınlar da vardı ve daima da olacaktır. Fakat aslolan kenara itilmiş, dışlanmış, binlerce yıl her bakımdan sadece sömürülmüş kadınların artık erkeklerin yaptığı her mesleği başarıyla yapabildiği, zekâ, dayanıklılık, direnç ve neşe gücü bakımından yüksek canlılar olduklarını yeniden hatırladıkları son 200 yılda artık kendi güçlü iletişim ağını (*network*) kurmuş olmasıdır. Burada en büyük güvencemiz, kadınların kadınlara olan desteğidir; tıpkı Tabiat Ana ve Toprak Ana gerçeği gibi kadın kadının yurdudur, sığınağı ve gücüdür.

Çeşme Kadın Liderler Zirvesi, gelecek yıllarda da Türkiye’yi seven ve çok kültürlü zenginliğine sahip çıkacak; demokrasiye inanan kadınların alkışları eşliğinde onlarca farklı lider kadının katılımıyla devam etsin dilerim. BU toplantılar, bir gün kadınların artık erkeklerle eşit insan haklarına sahip olmak için mücadele etmeye gerek duymadığında, tıpkı “8 Mart Dünya Kadınlar Günü”ne de ihtiyacımızın kalmayacağını umduğum yakın gelecekte, liderliğin insanın cinsiyetiyle değil, liyakat, zekâ ve ahlakıyla ilgili olduğunda bitsin dilerim. O zaman liderlerin kadın-erkek sayısı da zaten eşitlenecek ve erkeklerin kadınlara duyduğu “kan davası” bitecektir. O güne kadar kızlarımız, kız kardeşlerimiz, kız torunlarımız ve kız çocukları için mücadeleye devam!

“Etkin bir zihinde hüzün bulunmaz.”

Spinoza

6

ATEŞ ROMANIMDA KIZ NEŞESİ

“Yol boyunca az konuşan Umay Nine derin derin içini çekti. Sonra uzanıp, yanında şoför koltuğunda oturan, tanıştıklarından beri aynı anda pek çok işi yapmayı başarırken bir yandan da farklı konularda müthiş bir mantık silsilesi içinde bıcı bıcı konuşabilen, dünyada o sadece kadınlara özgü hayatın kurucu, kurtarıcı ve sürdürücü enerji kaynağı olan *kız neşesi*’yle pırıl pırıl parlayan Doktor Havinyaz’ın elini tuttu.”

Yılan Kadın Şahmeran ile Medusa

Masallarının ünü Mardin dışına taşmış Masalcı Kadın’ın cam üzerine kendi elleriyle boyadığı Şahmeranları sattığı Masal Dükkânı’na girmenin bir yolu-yordamı, usulü-erkânı, adabı-muaşeret; yazısız kuralları vardı. BU mübarek hanımın yanına öyle izinsiz, elini kolunu sallayarak girilmezdi. Evet, davetli, haberli gelmişlerdi ama yine de Masal Dükkânı’nın geleneklerini bozmak yakışık almazdı. Geleneklerin, günlük âdet ve düzenin

Mardin'deki değerini iyi bilen Mardinli Doktor Havinyaz, önden girip misafirleri evsahibesine tanıştırmayı planlamıştı ama gerçekte yaşananlar hiç de öyle olmadı. Umay Nine, sanki buraları ve Masalcı Kadın'ı kırk yıldır bilirmiş de geçerken uğramış gibi önce Masal Dükkânı'nı eliyle koymuş gibi buldu, sonra büyük bir rahatlıkla dükkâna pattadak giriverdi. Kuralsızlık ve saygısızlıktan hiç hoşlanmayan Masalcı Kadın'ın kızıp bağıracağını, hatta bunu hadsizlik sayıp Umay Nine'yi kovabileceğini düşünen Havinyaz, kapının eşiğinde yüzünü buruşturarak dondu kaldı. Onun endişeyle kasıldığını gören Semahat tatsız bir şeyler olduğunu hissederrek doktor kadının koluna girdi. O sırada içeriden kalın, davudî, güçlü ve handiyse neşeli bir ses duyuldu:

“Vallahi hoş gelmişsin; yanında sefalar, uğurlar, şifalar, iyilikler getirmişsin şehrimize! Selamın başım gözüm üstedir. Ben de zaten nicedir seni bekler dururdum, Kam Ninesi Umay!”

O böyle konuşunca henüz dükkândan içeri girmemiş olan Semahat ile Havinyaz birbirlerine şaşkınlıkla baktılar. Biri, dik kafalı, huysuz ve sözünü esirgemez diye bilinen Masalcı Kadın'ın hiç alışılmamış tatlı diline, öbürü de onun Umay Nine'ye “Kam Ninesi Umay” hitabına şaşırmıştı. Sonra bir sandalyenin taş zemin üzerinde kaydığı duyuldu, ardından kısa bir sessizlik oldu ve sonra içeriden uğultuya benzer bir selen yayıldı. Bu, hafif hırıltılı bir ritmi ve içinde neşe tonları taşıyan bir ses seliydi. O sırada Revaklı Çarşı'da bakır elişî maşrapa, ibrik, tencere üretip satan esnafla sohbet edip fotoğraf çekmekte olan Ertuğrul Amca'nın olup bitenden haberi yoktu.

Semahat ile Havinyaz kendilerine gelip dükkâna girince gördükleri manzara karşısında iyice sersemleyerek birbirlerine

sokuldular. Çünkü biri uzun örgülü saçları bembeyaz, giysileri ve ayakkabıları pastel renklerden seçilmiş, akça pakça, öbürü tepeden tırnağa simsiyahlara bürünmüş, yüzünün yarısını örten siyah tül peçesinin üzerinden insanı mıknaş gibi çeken kara sürmeli, örümcek ürperticiliğinde kirpiklerle çevrelenmiş muhteşem iri gözleriyle gizemli bir albeniye sahip iki yaşlı kadın, içi resimler, boyalar, tuvaler ve camlarla dolu dükkânın ortasında sanki yüzyılların hasretiyle sınıksız sarılmış, birbirinin sırtını sıvazlıyordu. BU sırada ilahiye benzer bir ezgi mırıldanıyor, hafif hafif iki yana sallanıyordu. Birinin Arapça öbürünün Türkçe dua okuduğu düşünülse de BU pekâlâ Süryanice, Kürtçe veya Hakasça da olabilirdi. BU sahne, yazının ve sesin, hatta görüntünün betimlemeye yetersiz kalacağı, ancak yaşanarak kavranabilecek “o şeyler” ve “o olaylar”dan biriydi.

Yaşlı kadınlar biraz sonra durup birbirlerinin ellerini avuçları içine aldılar ve hiç konuşmadan birbirlerine gülümsediler. Onlar öyle durunca, Havinyaz ile Semahat de ister istemez nefeslerini tutup bekledi. Tanık oldukları BU gerçeküstü karşılaşma insanın ancak hayal edebileceği, çok ender yaşanabilecek bir güzellikti.

Onlar böyle düşünürken iki yaşlı kadın birer adım geri çekildiler. Sanki uzun uzun konuşmuş ve sonunda anlaşmış gibi başlarını sallayarak birbirlerine yeniden gülümsediler. Sonra âdeti bunlar olmamış gibi Masalcı Kadın çalıştığı siyah deri koltuğa dönüp oturdu ve önündeki sehpa da duran cam üzeri Şahmeran’ı kaldığı yerden boyamaya devam etti. O çalışmaya başlayınca Umay Nine, bir süre daha ayakta kaldı, etrafı süzdü, duvarda asılı Şahmeran resimlerini tek tek inceledi. İçlerinden kızıl saçlı, altın taçlı, kızıl kuyruğundaki kızıl başlı yılanın bembeyaz bir taç takmış olduğu

“Tahtına oturan Şahmeran”ı buldu. Ve tam onun karşısında duran beyaz hasır sandalyeye oturdu. O da oturunca Havinyaz ve Sema-hat tuttukları nefeslerini salıp rahatladılar.

Önündeki resmi boyamaya devam eden Masalcı Kadın, başı-nı hiç kaldırmadan konuştu:

“Vallahi, O da hep aynı yere oturur.”

“Hiç şaşırmadım,” diye, gözlerini ahşap işlemeli çerçevenin içinde süslü bir tahtta oturan Şahmeran’dan ayırmadan yanıtladı Umay Nine.

“Vallahi, insan en çok oturduğu ve yaşadığı yeri seçerken sırlarını ele verir.”

“İnsan sırlarla yüklüdür. O sırlar ki, insanın nefesinden havaya, suya ve toprağa karışır. Gören göz havayı, suyu ve toprağı okur.”

“Buna karşılık ateş, bütün sırları yakar, kötülerini yok eder, kötülüğü temizler. Ateş temelsizi, bâtılı nihayetlendirir. Ateş karanlığı yakar, ısıtır. Ateş aydınlatır. Hava ateşi canlandırır, su ateşi söndürür, toprak ateşi gömer.”

“Vallahi, ateş, insanın güneşidir, ateş bedeninin ve aklın dostu, ateş gecenin sırdaşıdır. Hava da ateşin yoldaşı. Su ile toprak onun düşmanıdır.”

İki kadının sanki ezberledikleri bir tiyatro oyununu prova edermiş gibi birbirlerine hiç bakmadan atışmaları Sahaf Sema-hat’e, Defne’yi aramak için Çorum’a gittiklerinde Bektaşî kadın saz ozanlarının katıldığı âşık atışmasını, Havinyaz’a da dengbejleri anımsatmıştı.

Onlar bunu düşünürken iki yaşlı kadın aynı anda irkilip hafifçe titrediler. Ne olduğunu anlamak için başlarını kaldırınc,

havada dans edercesine uçuşarak dolaşan Şahmeran'ı gördüler. Bu, bir Şahmeran hologramı gibiydi. Onların havada görünmez ama hareketli bir şeyi takip ederek mutlu sesler çıkarmasına pek anlam veremeyen Semahat ile Havinyaz gözlerini devirerek birbirlerine bakıp dudak bükerek içlerini çektiler. Semahat, iki yaşlı kadın arasında yaşanan gizemli işaretleri anlamak konusunda tam pes ediyordu ki, o da havada rengârenk uçuşan Şahmeran figürünü gördü. Ya da gördüğünü sandı. Bu, renklerin birbirine aktığı suluboya bir animasyona ya da şeye... Şeye... Canım, işte şeye... Hani ebru yapmak için hazırlanmış boya dolu suyun içinde yüzen bir Şahmeran çizimi gibi kaygan, uçuşkan, akışkan ve gerçek olamayacak kadar güzel bir figüre benziyordu.

“Yılan neden eczacılığın ve tababetin sembolüdür? İşte beşeriyetin artık hatırlamadığı önemli husus budur,” diye, havada uçuşan Şahmeran'ı gözlerini kısarak seyreden Masalcı Kadın açıkladı.

“Yılan, insanlığın her daim en çok kışkırdığı, aynı zamanda en çok korktuğu canlılardan biri oldu. Henüz yazıyı icat etmeden ilksel insanlar dünyadaki bütün tapınak ve sığınaklara daima yılan resmettiler. Yılan bütün medeniyetlerde en çok kullanılan motif ve simgedir. Çünkü yılan, kuyruklu yıldıza benzer, hem çok muhteşemdir hem de çok tehlikelidir,” diye karşılık verdi Umay Nine, gözlerini havada dans etmeyi sürdüren Şahmeran'dan alamadan.

“Eczacı ve hekimler, aslen ilk otacı ve şifacıların çocuğudur.”

Boğazı kuruyan Umay Nine sustu, su bulmak umuduyla etrafına bakındı. Oturduğu beyaz hasır iskemlenin yanında duran, üstü camlı, küçük, beyaz hasır sehpanın üzerinde bir kadehle bir bardak gördü. Sarı yaldız süslemeli, kısa bacaklı kadehte demli

ay kırmızısı bir içecek, yine sarı yaldız süslemeli, rakı bardağı olan ötekinde su vardı. Umay Nine önce sudan birkaç yudum iti, sonra soğuk çay veya övgüsü İstanbül'a ulaşmış nl Srya-ni Şarabı olduğunu düşünerek kadehi eline aldı. Dikkatle incele-di ve kokladı. Koklar koklamaz yüzüne huzurlu bir gülümseme yayıldı. "Reyhan," dedi gülümseyerek ve reyhan şerbetinden bir-kaç yudum iti.

"Vallahi O da reyhan şerbeti sever."

İkisi de birbirlerine bakmadan gülümseyerek başlarını salladılar. Umay Nine kaldığı yerden konuşmaya devam etti:

"Tabiatın kendisi gibi otacı ve şifacılar, masalcı, destancı ve haycılar da en başta hepten kadındı. Kadınların söylediği ma-sallar, destanlar ve hayların içine kattıkları birçok canlılar gibi yılanlar da iyilik, sağlık ve uzun hayat sembolüydü. Ve tabiattaki devamlılık gereği, o yılanlar da dişiydi," dedi.

"Hımm..." diye mırıldandı Masalcı Kadın, başını üzerinde çalıştığı Şahmeran figüründen kaldırmadan. Tam konuşacaktı ki, birden bir ses duymuş gibi irkildi, başını kaldırıp baktı. O zaman Semahat'ın de havada uçuşan Şahmeran'ı gözleriyle ta-kip ettiğini fark etti. Kaşları atıldı, homurtuya benzer bir ses çıkarttı ve çok dikkatle Semahat'i süzmeye başladı. O böyle ya-pınca sanki çok kocaman, kalın bir hortumdan üzerine yoğun, kapkara katran fişkıııyormuş gibi bedeni sarsıldı Semahat'in. Sonra da elleri kaşınmaya başladı. "Ne oluyor?" diye çevresine bakınca Masalcı Kadın'ın âdeta ateş fişkıııran gözleriyle karşılaş-tı. Korkuyla gözlerini yere eğen Semahat bir daha özgürce dans eden Şahmeran'ı göremeyeceğini o anda anladı.

"Vallahi doğuran, hayata hayat katan, besleyip büyüten, derleyip toparlayan, pişiren, doyuran; kedere, yokluğa, açlığa,

kötülüğe siper olan, çaresizliğe çare bulan buluşturan, ‘Yüce Yaradan’ın temsilcisi olan tabiatın ve insanın kökünün dışı olması şüphesizdir, elzemdir, vazgeçilemezdir. Dünyanın bütün homongolosları¹ BU gerçeği saklamak için asırlardır efsaneleri kesip biçer, ninesözlerini sakatlayıp değiştirirler. Fakat gerçek daima bir yanardağın tepesinden fışkıran ateş topu gibi yeraltının dokuz kat altından yeryüzüne çıvlar, pırtlar, çıkar. Öyledir çünkü,” diye, son derece sakın bir sesle konuştu Masalcı Kadın.

“**Kız Neşesi**, insan medeniyetinin hâlâ devam etmesini sağlayan enerjinin kaynağıdır,” diyerek, onu onaylayan Umay Nine reyhan şerbetini yudumladı.

“Vallahi öyledir. Zaten O’nun da ‘**Kız Neşesi**’ dediği budur,” dedi Masalcı Kadın.

O zaman Sahaf Semahat, iki yaşlı kadının “O” diye bahsettiği kişinin Defne Kaman olduğunu kavradı. Çünkü insan uygarlığının, kadınlarda doğuştan var olan birleştirici ve sağaltıcı eşsiz enerji sayesinde kurulup, gelişip korunduğuna dair konferanslar veren ve BU “Kurucu Dışı Enerji”ye *Kız Neşesi* adını takan kişi Defne’ydi. Hatta BU *Kız Neşesi* kavramı kadınlar tarafından öyle çok sevilip benimsenmişti ki, Defne Kaman’ı gazeteci olarak daha önce tanımayan genç kuşak kadınların onu sadece BU yüzden konuşmacı olarak okullarına davet ettiklerine bizzat şahit olmuştu. Tabii bunlar, gazeteci kadının nükleer santral zararlarının, yararından fazla olduğunu yazdığı için işten atılıp, hakkında dava açılmasından önceydi.

¹ Homongolos: Latince homunculus “adamcık, simya literatüründe laboratuvar-da yaratılan minyatür canlı” sözcüğünden alıntıdır. BU sözcük Latince homo “adam, insan” sözcüğünün küçültme halidir (Nişanyan Sözlük).

“Doğru söyler, duru konuşur, açık anlatırsın Masalcı Kadın. Kalbi kötü insanlar asla doğruyu söyleyemez, konuştuğu dile de kötü davrandığı için duru konuşamaz, anlattığı şeyi kendisi bile anlamadığı için de açık anlatamaz,” dedi Umay Nine.

Bunun üzerine bir süre sustular. Biri Şahmeran boyamaya öbürü reyhan şerbeti içip, tahtta oturan Şahmeran’ı seyretmeye, ikisi de düşünmeye devam ettiler.

Neden sonra Umay Nine kaldığı yerden konuşmaya devam etti:

“Değerli Masalcı Kadın, seninle ben biliriz ki, insana ve tabiata yargılamadan bakabilen, yere düşene tekme atanın zulmünde saklı zavallılığı görebilen, kendine ve iyi canlılara şifa aramaktan yorulmayan, kısacası: gönül kapısını açık tutmayı başarabilen kişilerin zihni hep berrak kalır. Onlar, hayatlarının sonuna kadar kafalarının içindeki dağınık, devasa pazaryerinde her aradıklarını bulurlar. İşte Şahmeran’ın Mezopotamya’da sana emanet olması BU yüzden tesadüf değildir.”

“Ben Defne Kaman, BU benim Ateş manifestom, Ateş mukavelenâmem, Ateş sözleşmemdir:

Dünyanın, içinden deniz geçen tek şehri İstanbul’da doğdum.

Çocukken Dedem Korkut ile Ninem Umay’dan sadelik, iyilik, alçak gönüllülük öğrendim.

İnsanın BU gezegendeki tabiatın efendisi değil onun bir parçası olduğunu öğrendim.

İnsanın, tabiata efendilik taslamaya, ona hükmetmeye başlamasıyla kendi cezasını bulduğunu öğrendim.

Yeniden tabiata saygı duymadan, onun sadece bir parçası olduğunu kabullenmeden insanın huzura eremeyeceğini öğrendim.

Aşkın binbir çeşidi, lezzeti ve güzelliği olduğunu ama yaş sınırının olmadığını Umay Ninemden öğrendim.

Bir insanın başka bir insana olduğu gibi ağaca, suya, havaya, toprağa, tohuma, ateşe, aya, güneşe, yunusa, geyiğe, kartala ve ata, kuzuya, arıya, yılan, ezgilere, renklere, seslere, kelimelere, sayılara, kokulara sevdalanabileceğini öğrendim.

Tabiattaki bütün dişi canlıların, yavrusu kabul ettiği, annelik, teyzelik, ninelik etmek istediği çocuklara karşılıksız bir aşkla sevdalandığını öğrendim. BU dişi aşkın yeryüzünün en önemli yaşam gücü olduğunu öğrendim.

Yeryüzünde milyon yıldır devam eden insanlık yaşamının en temel enerjisi ve şifasının Ateş'e denk düşen 'kız neşesi' olduğunu ve insan uygarlığının BU dişi güçten kaynaklandığını bizzat yaşamdan öğrendim.

Hayatın anlamını kaybettiği çok zor ve çok yalnız zamanlarda bile ancak bir çocuğa, bir ağaca ya da bir hayvana; bir cana tutunup, onunla ayağa kalkmanın şifa ve mutluluk olduğunu ancak ateşte yanıp piştikten sonra öğrendim.

Ateş ile oynamış ve oynayan tüm zalimlerin sonunda yandıklarını öğrendim."

7

SOSYAL MEDYA'DA DOLAŞAN SESİM VE İSİMSİZ “KIZ NEŞESİ”

Google arama motoru sonuçlarından:

*Kız neşesi ve coşkusu sadece kızlarda olan bir şeydir. Hiç kimse-
nin onu öldürmesine hiçbir şekilde izin vermeyeceksiniz. Ne oğlu-
nuzun ne kocanızın ne babanızın ne sevgilinizin. Dünyanın ate-
şini, enerjisini, cevherini, sadece kızlara ait o neşe sağlamaktadır
çünkü. Ve bütün dünyada kurallar erkekler tarafından konmuş,
hep o kız neşesini yok etmek üzerine, kontrol etmek, onu azalt-
mak üzerine. Ne gerek var, gülme, yapma, eğlenme! Çünkü bili-
yorsunuz ki üç tane kadın, üç tane kız yan yana geldiğinde orada
düğün yok, dernek yok ama muhteşem bir şenlik olur ve bu, bize
bahşedilmiş bir enerjidir.*

Havadis'te yayımlanan haberden:

Sadece Kızlara Ait “Kız Neşesi” Ne Demek?¹

Sosyal medya kullanıyorsanız mutlaka duymuş olduğunuzu düşündüğümüz coşkulu bir kavram: Kız neşesi nedir? Detaylar yazımızda...

Son zamanlarda sosyal medya üzerinden sıklıkla karşılaştığımız yeni terimler mevcut. Peki, kız neşesi nedir? Birlikte inceleyelim...

“Kız neşesi”, kadınların arasında oluşan, özel bir bağ ve enerjiye verilen isimdir. BU neşe sadece kızların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan, coşkulu, samimi ve bağlayıcı bir duygudur. İçerisinde hem derin bir arkadaşlık hem de hayatın tüm zorluklarına karşı bir dayanışma bulunur.

Yalnızca eğlence ve kahkaha anlamına gelmez. Aynı zamanda bir destek sistemi, güven duygusu ve paylaşım alanı sunar. Kadınların hayatlarının her evresinde zor zamanlarında yanlarında olan, onlara güç veren ve hayatlarına renk katan bir olgudur.

BU enerji insan ilişkilerini güçlendirir, hayatı daha anlamlı kılar ve mutluluğu artırır. Yazar Buket Uzuner'in de belirttiği gibi, *kız neşesi* insan uygarlığının ana gücüdür. BU nedenle kadınların BU enerjisini bastırmak yerine desteklemek ve güçlendirmek gerekir.

“Kız neşesi” terimi nereden çıktı?

Kız neşesi Instagram'da Buket Uzuner'in yaptığı konuşmanın paylaşılmasıyla bilinir hale geldi. Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen Buket Uzuner, hem

¹ Bkz. <https://www.havadis.com/kiz-nesesi-nedir>

yazılarıyla hem de toplumsal konulara duyarlılığıyla tanınır. Kendisi paylaşma rekoru kıran videoda:

"Sadece kızlarda olan bir şeydir kız neşesi ve coşkusu. Hiçbir şekilde kimsenin onu öldürmesine izin vermeyeceksiniz. Ne oğlunuzun ne kocanızın ne babanızın ne sevgilinizin" ifadelerini kullanıyor.

Buket Uzuner'in kadınların deneyimleri ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yaptığı çalışmalar oldukça değerlidir. Uzuner BU konuşmalarında kadınların özgünlüğünü, coşkusunu ve hayata karşı tutumunu vurgularken toplumsal cinsiyet kalıplarının kadınlara yüklediği baskılara da dikkat çekmektedir.

Kız neşesini kadınların özgün bir enerjisi, coşkusu ve hayata karşı tutumu olarak tanımlar. BU enerjinin yaratıcılığı, dayanışmayı ve hayata dair tutumu beslediğini vurgular.

Kadınların üzerine yapıştırılan "sessiz", "uslu" gibi etiketlerin kadınların özgünlüğünü nasıl engellediğini ve kız neşesini nasıl bastırdığını anlatır. İçlerindeki gücü ve potansiyeli vurgular.

Kadınların bir araya geldiğinde yaratabilecekleri büyük değişimi anlatır. Kendilerini özgürce ifade etme hakkını savunur ve hayallerini gerçekleştirmeleri için onları teşvik eder. Eserleri birçok dile çevrilen Buket Uzuner hem ülkemizde hem de uluslararası arenada takdir edilen bir kalem kadınıdır.

Buket Uzuner'in "Kız neşesi nedir?" üzerine yaptığı konuşmaları YouTube'da "Buket Uzuner kız neşesi" şeklinde arama yaparak bulabilirsiniz.

Özellikle TEDx konuşmaları oldukça ilgi çekicidir.

Twitter'da "kız neşesi" nedir?

"Kız Neşesi" TikTok ve Instagram gibi sosyal medya kanallarında oldukça popüler. Kadınların yaşadığı özel bir coşku ve enerjiyi ifade etmek için kullanılan eğlenceli bir deyim haline geldi.

Üstelik kız neşesi **Twitter**'da (**X**) da sıklıkla kullanılıyor ve kadınların paylaştığı komik, eğlenceli, bazen de duygusal içeriklerle ilişkilendiriliyor.

Kız neşesiyle ilgili paylaşımlar; kadınların günlük hayatlarından kesitler, arkadaşlarla yapılan eğlenceli aktiviteler, moda, güzellik, yemek gibi konularda oluyor.

BU paylaşımlarda gülme emojileri, kalp emojileri, parti emojileri gibi pozitif duyguları ifade eden emojiler sıkça kullanılıyor.

Hatta **#kızneşesi** ve **#girlpower** gibi *hashtag*'ler BU tür paylaşımları bulmak için kullanılıyor.

Paylaşımlar ise mizahi bir dille yapılıyor ve takipçilerde gülme ve eğlenme duygusu uyandırmayı amaçlıyor. Dolayısıyla kadınlar arasında bir dayanışma ve birliktelik duygusu yaratıyor. Ortak deneyimleri paylaşarak birbirlerine destek olmalarını sağlıyor.

Editör: Selin Kaplan

